BOSNA HERSEK SREBRENİTSA

İNSAN HAKLARI

YTB DOSYA

YTB
T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
YURTDIŞI TÜRKLER VE AKRABA
TOPLULUKLAR BAŞKANLIĞI

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
YURTDIŞI TÜRKLER VE AKRABA TOPLULUKLAR BAŞKANLIĞI

BOSNA HERSEK SREBRENİTSA İNSAN HAKLARI

YTB Dosya

Yayın Sorumlusu
Sevilay Ünal
Fatma Bilim
Volkan Sert

Tasarım
A. Eren Önder

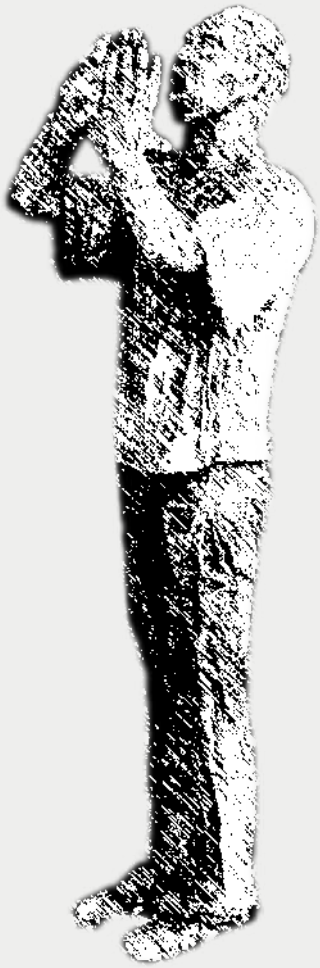
Görsel İçerik
Kerem Kızıltaş
Yunus Demirbaş
Bosna Hersek İHEP Katılımcıları

Yayın Tarihi
Ekim 2022

Bölüm Yazarları
Zehra Gürler
Betül Mis
Yasin Ali Korkusuz
Merve Manaz
Serdar Ekrem Bilim
Elif Fırtına
Birol Bademcioğlu
Ahmet Uzunyar
Nesibe Nur Nicancı
Merve Şahin
Bahar Çoruk
Ayşe Yaya
Ayşe Akgün
Osman Ülker
Cennet Çevik
Mahluga Allahverdiyeva

© TÜM YAYIN HAKLARI
YURTDIŞI TÜRKLER VE AKRABA TOPLULUKLAR BAŞKANLIĞINA AİTTİR.

YTB
Oğuzlar Mah. Mevlana Bulvarı No: 145 P.K: 06520 Balgat - Ankara - TÜRKİYE
Tel: 0(312) 218-40-00 Faks:0(312) 218-40-49
info@ytb.gov.tr kep adresi: ytb@hs01.kep.tr

06 SUNUŞ

09 SREBRENİTSA SOYKIRIMININ ARKA PLANI

12 BOSNA HERSEK, SREBRENİTSA SOYKIRIMI VE MARŞ MİRA

14 **Sen Hiç Bosna'ya Gittin Mi?**
Zehra GÜRLER | Almanya

18 **Bosna'yı Dinliyorum**
Betül MİS | Almanya

21 **Srebrenitsa Soykırımının Arka Planı ve Tarihçesi**
Yasin Ali KORKUSUZ | Almanya

23 **Marş Mira'dan Geriye Kalanlar**
Merve MANAZ | Fransa

27 **Bosna'da Savaşı Hatırlamak**
Serdar Ekrem BİLİM | Almanya

28 **Marş Mira**
Elif FIRTINA | Almanya

31 **Soykırım Şehitlerinin Potoçari Anıt Mezarlığına Defni**
Elif FIRTINA | Almanya

32 **Türk ve Bosna Bayrağını Taşıyan Amca**
Birol BADEMCİOĞLU | Avusturya

33 **Geleceğimizi Geçmişimizde Aramayacağız, Kin ve İntikam Peşinde Koşmayacağız**
Ahmet UZUNYAR | Almanya

35 — **Boşnak Bir Çocuk Olmak**
Nesibe Nur NİCANCI | Hollanda

39-41 — **Üstümdeki Kırmızı Yorgan / Sensizlik / Hatırlamak**
Merve ŞAHİN | Danimarka

42 — **Avrupa'nın Kudüs'üne Yolculuğumuz**
Bahar ÇORUK | Hollanda

44 — **Bosna Hatıralarım**
Ayşe YAYA | Almanya

46 — **İNSAN HAKLARI EĞİTİM PROGRAMI**

47 — **İHEP**
Yasin Ali KORKUSUZ | Almanya

49 — **Kara Sayfa**
Ayşe AKGÜN | Hollanda

50 — **Soykırım ve Bosna Hersek Hakkında Öğrendiklerim**
Osman ÜLKER | Fransa

52 — **FOTOĞRAFLARLA BOSNA HERSEK PROGRAMI**

70 — **BOSNA HERSEK'E AKADEMİK BAKIŞ**

71 — **"Von der Wahrung des Weltfriedens und der Internationalen Sicherheit": Das Scheitern der Vereinten Nationen im Herzen des Balkans**
Cennet ÇEVİK | Almanya

74 — **Genocide in Bosnia and Khojaly: A Cross-Border Context of Recognizing Global Historical Facts**
Mahluga ALLAHVERDİYEVA | Ukrayna

Değerli Okuyucularımız,

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) olarak 2017 yılından itibaren her sene farklı ülkelerde İnsan Hakları Eğitim Programları (İHEP) düzenlemekteyiz. Kıymetli akademisyenler ve kamu kurumlarının temsilcilerinin destekleriyle çeşitli Avrupa ülkelerinde yaşayan 300'e yakın üniversiteli diaspora gencimizi şimdiye kadar 3'ü online olmak üzere 7 İnsan Hakları Eğitim Programı ile bir araya getirdik.İnsan Hakları Eğitim Programımızı 2021 yılında Bosna-Hersek'te, Srebrenitsa (Srebrenica) soykırımının yıldönümünde gerçekleştirdik. Bu eğitim programımıza farklı Avrupa ülkelerinden 27 üniversite öğrencimiz ve Türkiye Bursları Programı kapsamında ülkemizde eğitim almakta olan üç uluslararası öğrencimiz dâhil oldu. Programı tasarlarken insan hakları ile ilgili uluslararası arenada söz söyleme şansı yüksek olan bu gençlerimizin buradaki tanıklıklarının bir farkındalık, hassasiyet ve bilinç oluşturacağını düşündük. Bu minvalde programımıza, en temel insan hakkı olan yaşam hakkının en hunhar ihlallerinden biri olan Srebrenitsa Soykırımı'nın yıldönümü olan 11 Temmuz tarihinden bir gün önce Marş Mira ile başladık.

11 Temmuz'da Srebrenitsa - Potočari'deki "Srebrenitsa Soykırımı Kurbanlarını Anma ve Defin Merasimi"nde hazır bulunan gençlerimiz ile birlikte 19 soykırım kurbanının cenaze namazına ve defin merasimine katıldık.Gençlerimiz BM'nin "Güvenli Bölge"lerinden biri olan Srebrenitsa'da Doğu Bosna Boşnaklarının yaşam hakkının nasıl sorumsuzca ve vahşice ihlal edildiğine şahitlik etti, şehitlerin tabutlarına omuz verdi ve Boşnak kardeşlerimiz ile aynı duyguları paylaştı. Gençlerimiz İHEP eğitimlerinde teorik düzlemde ele aldıkları kavramların realitedeki karşılığını birebir görerek idrak etti. Avrupa'da yaşayan gençlerimizin yanı başında olan Bosna Hersek'i tanımalarını, yaşananları bilmelerini ve bu bilince sahip olmalarını çok önemsiyoruz. Bosna Hersek İnsan Hakları Eğitim Programına iştirak eden değerli katılımcılarımızın program sonrası bizimle paylaştığı izlenim ve duygularını bu kitapçıkta toplamayı ve kamuoyuyla paylaşmayı bir borç biliyoruz. Değerli gençlerimize ve seminerleri sunan kıymetli akademisyenlerimiz ve kamu kurumlarının değerli temsilcilerine bir kez daha çok teşekkür ediyor ve sizleri gençlerimizin çalışmalarıyla baş başa bırakıyorum.

Abdullah EREN
Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanı

الفاتحة
I NE REČITE ZA ONE KOJI SU NA ALLAHOVOM PUTU POGINULI "MRTVI SU" NE, ONI SU ŽIVI ALI VI TO NE OSJEĆATE
FEJZIĆ (IBRAHIM) AYDO 1955-1995 BOŠNJAKINJE SREBRENICA

SREBRENİTSA* SOYKIRIMININ ARKA PLANI

Bosna'da Neler Yaşandı?

Bosna, Nisan 1992'de Avrupa'nın dördüncü büyük ordusu olan Sırbistan'ın elindeki Yugoslav Halk Ordusu'nun (JNA) saldırısına uğradı. Nisan 1992'de ülkenin başkenti Saraybosna abluka altına alındı ve üç buçuk yıl (1280 gün) süren Sırp zulmü başladı. Her şey bittiğinde; 1 milyon kişi ülke içinde göçe zorlanmış, 200 bin Boşnak katledilmiş, 12 bin 500 Boşnak kaybolmuş, evsiz kalan yarım milyondan çok Bosna-Hersek vatandaşı ülkeyi terk etmek zorunda kalmış, 50 bin kadın sistematik tecavüze uğramış ve Osmanlı döneminden kalma 5000 tarihi eserin yarısı yok edilmişti.

Bosna Savaşı ve Uluslararası Toplum

Tüm bunlar olurken BM, NATO ve AB gibi yapılar olan biteni durup seyretmenin ötesinde, ilk iş olarak tüm bölgeye silah ambargosu koyarak henüz bağımsız olmuş, bir ordusu ve silahı olmayan Müslüman Boşnakların bu haksız, adaletsiz, orantısız ve vahşi saldırıdan kendini savunma hakkını da ellerinden aldı. Ülke ülke dolaşarak çaresiz ve savunmasız halkını yok olmaktan kurtarmaya çalışan rahmetli Alija Izetbegoviç çaresizce dünyaya şu mesajı yolluyordu: "Bizim savunmamıza katılmak zorunda değilsiniz. Ancak gelin ve ellerimizi çözün veya en azından kendimizi savunmamıza izin verin... Çocuklarımız öldürülür, kadınlarımıza tecavüz edilir, kutsal saydığımız her şey harabeye çevrilirken kendimizi savunma hakkımızı tanıyın."

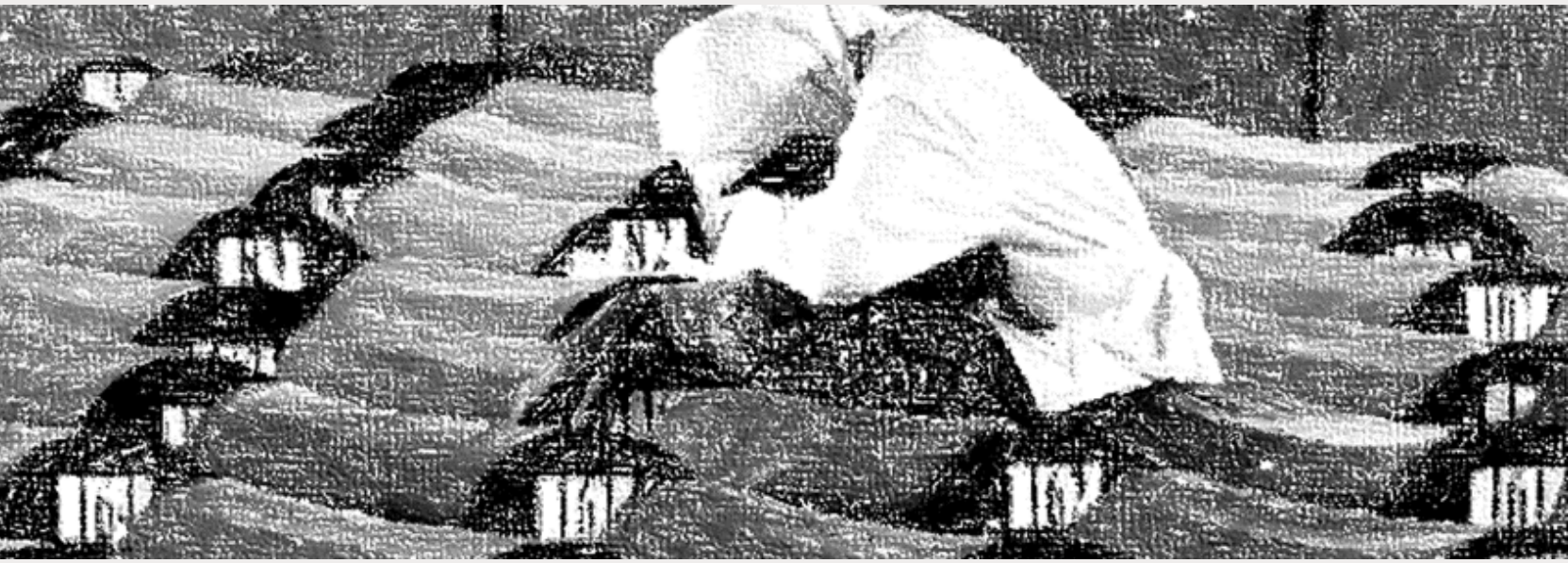
Ama ne yazık ki dünya bir kere daha bu haklı ve çaresiz çığlığa kulağını tıkamakla kalmadı Bosna-Hersek'te yaşananların bir iç savaş olduğu yalanını söyleyerek tüm dünya kamuoyunu aldattı. Bu bir iç savaş değildi; Bosna-Hersek, topraklarını aralarında çoktan taksim etmiş olan iki komşusunun (Sırbistan ve Hırvatistan) saldırısına uğramış, bu ülkelerin Bosna-Hersek içindeki faşist işbirlikçileri de bu saldırıya katılmışlardı.

Srebrenitsa

Bosna'daki tek soykırım Srebrenitsa'da yapılan soykırım değildi şüphesiz. Sırplar, savaş boyunca ülkenin hemen her yerinde soykırımlar gerçekleştirdi. Özellikle Drina Nehri havzası olan Podrinye (Podrinje) bölgesinin Müslüman unsurlardan temizlenmesi baştan beri planlanmış, savaş öncesi Müslüman nüfus yoğunluklu Podrinye kentlerinin birçoğunda savaştan sonra tek bir Müslüman kalmamıştı. Soykırım yaşayan tek kent Srebrenitsa olmasa da en yoğunu, en büyüğü ve en vahşisi Srebrenitsa'ydı. Srebrenitsa, Bosna içerisinde 1993'te ilan edilen altı adet BM güvenli bölgesinden biriydi ve Hollandalı Barış Gücü Birlikleri tarafından korunması öngörülmüştü. BM ifa etmediği yükümlülükleri almış, güvenli bölgelerini kaderine terk etmişti.

Bosna-Hersek içerisinde kurulmuş Sırp özerk bölgesi (BH Sırp Cumhuriyeti) Sırbistan'dan aldığı destekle Srebrenitsa'da bir hafta süren bir soykırım gerçekleştirdi. Sırp Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Radovan Karadziç'in emriyle Sırp General Ratko Mladiç 11 Temmuz'da kente girdi ve kameralara 'Türklerden intikam almanın vakti geldi!' diyerek kenti Sırplara hediye ettiğini söyledi. 11-16 Temmuz arasındaki bir hafta içinde sivil katliamları yapıldı 8372 Müslüman Boşnak erkek öldürüldü, 25.000'den fazla kadın, çocuk ve yaşlı zorla bölgeden çıkarıldı. Ve bu kent savaşı bitiren Dayton Barış Antlaşması ile bir ödül olarak Sırplara verildi.

**Dergimize katkı sunmuş olan katılımcılarımızdan bazıları yerel kelimeleri Boşnakça alfabeye göre yazarken bazıları bu alfabedeki seslerin Türkçe alfabedeki harf karşılığını yazmayı tercih etmiştir. Okuyucularımızın yerel kullanımları da tanıması adına katılımcılarımızın alfabe kullanım tercihleri korunmuştur. Srebrenica ve Srebrenitsa, Potoçari ve Potočari gibi.*

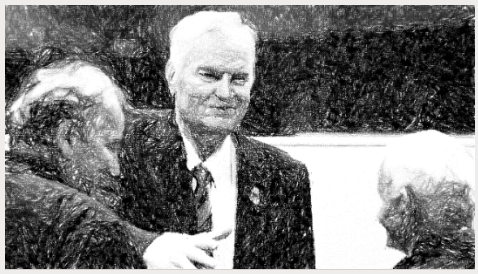

Unutturulmaya Çalışılan Soykırım

Bosna'da, Srebrenitsa'da soykırımlar yapılırken kılını kıpırdatmayan ve olup bitene izin veren dünya şimdi de ülkenin genç nesillerine bu vahşetleri unutturmak için azami bir gayret harcayarak soykırımı devam ettiriyor. Bosna-Hersek okullarında okutulan hiçbir ders kitabında Bosna Savaşı'ndan, Srebrenitsa soykırımından bahsedilmez. 1992-1995 arasındaki yıllar adeta yok sayılır. Çünkü uluslararası güçler böyle istemektedir; genç nesillerin olan bitenden haberi olmamalıdır. Ve bu barış inşa süreci (peace-building process) ve uzlaştırma (reconciliation) adı altında yapılır. Bu bir sessiz inkârdır.

İnkâr Faaliyetleri

Srebrenitsa'daki soykırımı hiç de sessiz olmayan, son derece aleni ve planlı bir biçimde inkâr eden yerel, bölgesel ve uluslararası çevreler mevcut ne yazık ki. Srebrenitsa'da bilinçli, planlı, niyetli ve sistematik bir soykırım gerçekleştirildiğine dair inkâr edilemez onca delile ve uluslararası mahkemelerin kararlarına rağmen, Sırbistan'da, BH Sırp Cumhuriyeti'nde ve bazı uluslararası çevrelerde Srebrenitsa'da bir soykırım olduğu gerçeğinin inkârına yönelik yoğun çalışmalar yürütülmekte. Lahey Uluslararası Adalet Divanı ve Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi, 1995 yılında Srebrenitsa'da gerçekleşen olayların bir soykırım olduğunu kabul etmesi ve başta dönemin Sırbistan Cumhurbaşkanı Slobodan Miloşeviç, BH Sırp Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Radovan Karadziç ve Bosna'nın sözde Sırp ordusunun generali Ratko Mladiç'i yargılayıp mahkûm etmesine rağmen, 1995 soykırım failleri devasa fonlar, büyük emekler ve uluslararası destekler kullanarak sinsice inkâr faaliyetleri yürütmekte.
Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti'nde ve Sırbistan'daki yoğun inkâr faaliyetlerinin yanı sıra uluslararası arenada yürütülen bu inkâr faaliyetlerine en çarpıcı örnek 2019 Nobel Edebiyat Ödülü'nün, Avusturyalı yazar Peter Handke'ye verilmiş olmasıdır. Handke, sıradan bir edebiyatçı değil. Doksanlarda Büyük Sırbistan ideali ile Balkanları ateşe veren bir savaş suçlusunun, Sırbistan Cumhurbaşkanı Slobodan Miloşeviç'in yakın dostu. Lahey'de Miloşeviç lehine tanıklık eden, kalp krizinden öldüğünde ise ona ağıtlar yakan bir soykırım inkârcısı. Handke'ye bu ödülün verilmiş olması, soykırım inkârının Batıdaki endişe verici yayılımını göstermektedir.

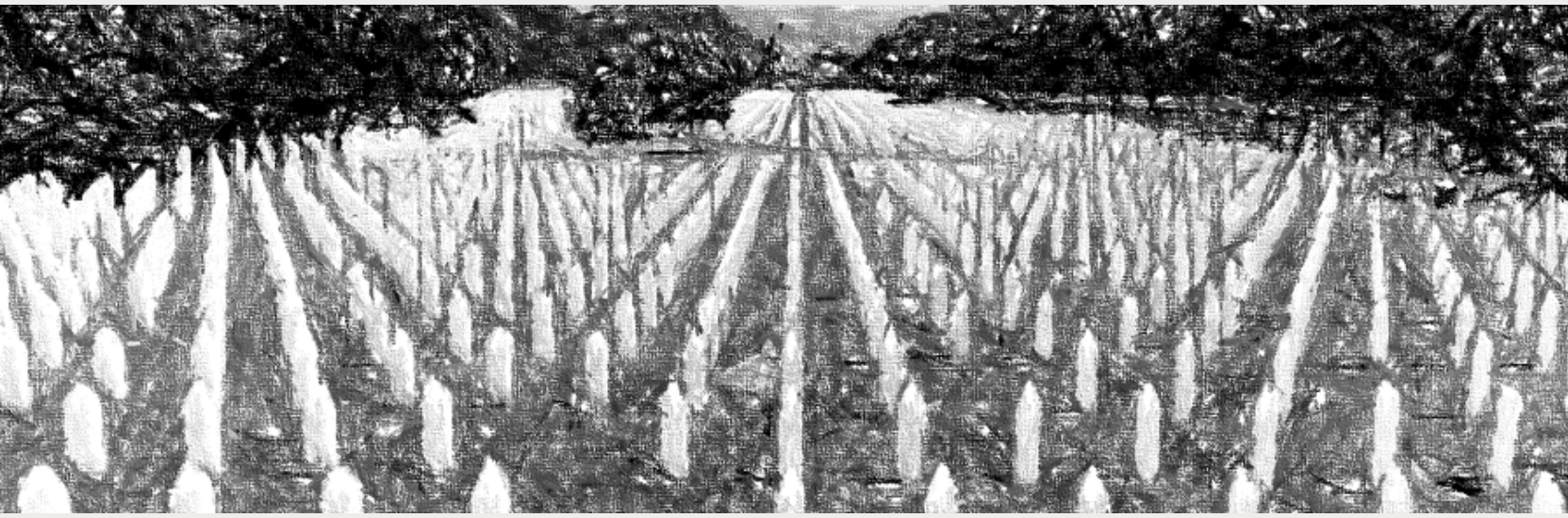

MEHMEDOVIĆ
MEHMEDOVIĆ
MEHMEDOVIĆ
MEHMEDOVIĆ

Bosna Hersek, Srebrenitsa Soykırımı ve Marş Mira

SEN HİÇ BOSNA'YA GİTTİN Mİ?

Zehra GÜRLER / Almanya

Sen hiç Bosna Hersek'e gittin mi? Gördün mü mesela? Doğa ile bütünleşmiş yeşil ülkeyi? Fark ettin mi? Avrupa'nın ortasında nasıl da masum kalabilmiş? Nasıl da Müslüman kalabilmiş? Gezdin mi Başçarşı'yı boydan boya? Sebilden başlayıp, Morića Han'ı sağına alıp, Gazi Hüsrev Bey Camii'ni soluna alıp, Katedral'e kadar yürüdün mü? Fark ettin mi taşların bile değiştiğini? Ayağının altında kıta atladığını taşların yapısından anladın mı?

Gel seninle bugün Bosna Hersek'i gezelim. Buram buram tarih kokan şehirlerini, kalelerini, sokaklarını, mezarlıklarını, şehitliklerini, camilerini, medreselerini, doğasını, bir zamanlar kandan kırmızıya boyanmış nehirlerini. Çünkü her türlü savaştan, katliamdan ve hatta soykırımdan nasibini almış bir ülkedir Bosna Hersek. Hani her madalyonun çift yüzü olur ya. Biraz öyle Bosna Hersek. Üç milletin beraber yaşadığı, kimi zaman kardeşçe, fakat çoğu zaman kalleşçe. Mesele komşuluk değildi çünkü. Çok çabuk unutuldu komşuluk, beraber içilen kahveler, yenilen yemekler ve edilen sohbetler. Er ya da geç herkes safını belirlerken hiçe sayıldı onca hatır, vefa. Dün beraber kahve içtiği komşusu ertesi gün hiç çekinmedi oğlunu katletmekten, karısına tecavüz etmekten. Hakkı yoktu çünkü Müslümanın o topraklarda yaşamaya. Ezelden beri Sırp topraklarıymış, hep de öyle kalacakmış. Osmanlı'dan sonra yeniden bir Müslüman ülke olmamalıymış.

Bu kini ve nefreti beslerken unutulan o kadar büyük bir detay vardı ki. Bosna Hersek eski Yugoslavya zamanından bu yana hiç çok muhafazakâr olmamıştı ki. Din-ırk meseleleri hiç konuşulmazdı. Karma evlilikler kadar doğal ve normal bir durum yoktu Bosna Hersek'te. Ta ki 1992'ye kadar. Bir kadının isminin Ayşe olması, Meyra olması, Suada olması yeterliydi onu kaçırıp kamplara götürmeye. Kimsenin umurunda olmadı ebeveyninin Sırp veya Hırvat olması.

Evet, önce madalyonun üzgün tarafında gezdirmek istiyorum seni. Bir milletin, bir ülkenin çektiği ıstırap ve acıdan sonra nasıl yaşamaya devam ettiğini, nasıl nefes alabildiğini daha iyi anlayabilmek için.

Bosna Hersek... 1992-1995 tarihleri arasında hiç dökmediği kadar gözyaşı, hiç akıtmadığı kadar kan akıtmıştır. Tüm dünya üç maymunu oynarken, Birleşmiş Milletler'in beceriksizliği çığır açarken, bir milletin son anına kadar umuda sarılıp direndiği yıllar. Sefalet içinde, yokluğun kol gezdiği zamanlarda az da olsa insanca kalabilme savaşı verirken.

Nasıl özetlenir ki her şey bu kadar tazeyken, bu kadar dokunulabilirken? Srebrenitsa'daki, Dutchbataillon'daki karikatürler bile kurumamışken?

Evet evet. Sözde yardım elçileri, mavi kasketli "safe zone" bekçileri, koruması altındaki insanlarla dalga geçercesine onlar hakkında karikatürler çizmekten, hakaret dolu mısraları, üçlükleri duvarlara yazmaktan hiç çekinmediler. Bugün, ellerinizle o duvarlara dokunduğunuzda boya hâlâ elinize bulaşıyor.

Nasıl özetlenir ki bu kadar tazeyken? Her sene yeni yeni cesetlerin kimliği belirlenip yediden yetmişe, büyük-küçük, çocuk-yaşlı demeden katledilenlerin cenaze törenleri düzenlenirken?
"O cenazelerle beraber sadece cesetler defnedilmiyor. Srebrenitsa Anneleri'nin hayalleri ve yıllarca tutundukları umutları da defnediliyor. Evet, sevdiğinin artık bir mezarı var. Belki de tek teselli artık bu. Ama onu asıl ayakta tutan 'belki bir yerlerde yaşıyordur ve dönecektir' inancı. Nasıl özetlenir? Üzerinden daha çeyrek asır anca geçmişken..." Ama o 25 yılın umuduyla bir anda yıkılan annelerin acısı? 2021 yılında tespit edilen şehit

sayısı 19! İki tabut başında bir teyze. Babasıyla kardeşini son yolculuğuna uğurlamaya gelmiş. Kimlikleri tespit edilebilen 19 şehitten ikisi o teyzeye ait.

Nasıl özetlensin ki? Akıtılan kan durdurulduysa da dökülen gözyaşları hiç dinmedi. Soykırımın merkezi Srebrenitsa. İnsanların yüzleşmekten korktuğu için dönemediği küçük şehir. Bugün Republika Srpska yönetiminde olan Srebrenitsa. Binlerce şehidin katillerinin gezdiği ve Müslümanların barındırılmadığı Srebrenitsa.

Sadece Srebrenitsa değil, Foča'yı hiç duydun mu mesela? Binlerce Müslümanın katledildiği, kafalarının kesilip maç yaparcasına oynandığı Foča? Bedenlerinin kalan kısmının nehre atıldığı Foča ve o nehrin renginin uzun süre ala boyandığı Foča.

Bir cami imamı katledildi Foča'da. Akıl almaz bir vahşetle! O imamı abdest alma sırasına göre kestiler. Önce elleri, sonra ağzı, sonra burnu... Çünkü ne kadar büyük bir vahşetle katlederlerse o kadar çok sevap alacakları söylenmiş. İnanılmaz değil mi? Fakat gerçek. Aslında amaç sadece Müslümanları yok etmek değildi. Müslümanlığa dair ne varsa, Bosna Hersek'in tüm Osman-

lı tarihini silmek, haritadan kazımak. Foča'nın ismi 'Srbinje' (Sırpların yeri) olarak değiştirildi mesela. Avrupa'nın en güzel camileri arasına giren Alaca Camii yerle bir edildi. 2004 yılında Foča yeniden Foča ismine sahip oldu. 2019 yılına kadar ise cami orijinaline göre yeniden inşa edildi. Bunlar eski haline getirildi ama katledilen canlar geri gelmedi. Aksine, cansız bedenlerinin nehre atıldığı köprüye bir Sırp anıtı yapıldı. Savaşta hayatını kaybeden 600 küsur Sırp askerin anısına. "Sırp milleti size minnettar" yazısı ile birlikte.

Peki ya başkent? Saraybosna ne yapsın? Bir başkent düşünün, tamamen abluka altına alınmış, kuşatılmış ve bombardımana tutulmuş. İnsanların sığınacak hiçbir yeri yok. Kendi evleri dâhil hiçbir yerde güvende değiller. Yüksek binalardaki keskin nişancılar, avını bekleyen avcı misali pusu kurmuşken, nasıl güvende olabilirler ki? Heinrich Heine "Almansor" kitabında şöyle diyor: "Kitapların yakıldığı yerde, sonunda insanlar da yakılır." O kitaplar yakıldı. Ciğerleri yanarcasına, bir şehrin, hatta tüm ülkenin tarihi arşivleri bir gecede yakıldı. Biraz kızıl biraz turuncuya boyandı bir gecede ansızın Saraybosna. Kül oldu Millî Kütüphane ve onunla birlikte üç milyonu aşkın eser. Bunların arasında asıl hedef ise Osmanlı el yazmaları, şehir planları, Müslümanlara dair tüm izler. "Sanki kitaplardan ve tarihten izleri silinse, Bosna Hersek topraklarında yüzyıllarca hüküm sürdüklerini inkâr edebileceklerdi. Birçok değer yandı, kül oldu. Bilim adına, ilim adına, bir şehrin gelişimi adına akıl almaz bir hamle."

Saraybosna 1986 yılında kış olimpiyatlarına ev sahipliği yapmış, kayak merkezleriyle çok meşhur bir şehir. Saraybosna dağlarının olimpiyatlardan altı yıl sonra, bu kez olimpiyatlar için seyirciler ve turistlere ev sahipliği yapmak yerine Sırp ordusuna hizmet edeceği nereden bilinebilirdi ki? Başkent, etrafı dağlarla çevrili bir vadi. O dağların şehir merkezine uzaklığı bir-iki kilometre arası. Sırp ordusu tanklarını bu tepelere yerleştirerek başkenti tüm dünyadan koparmayı başarmış, birçok sivilin hayatına mal olmuştur.

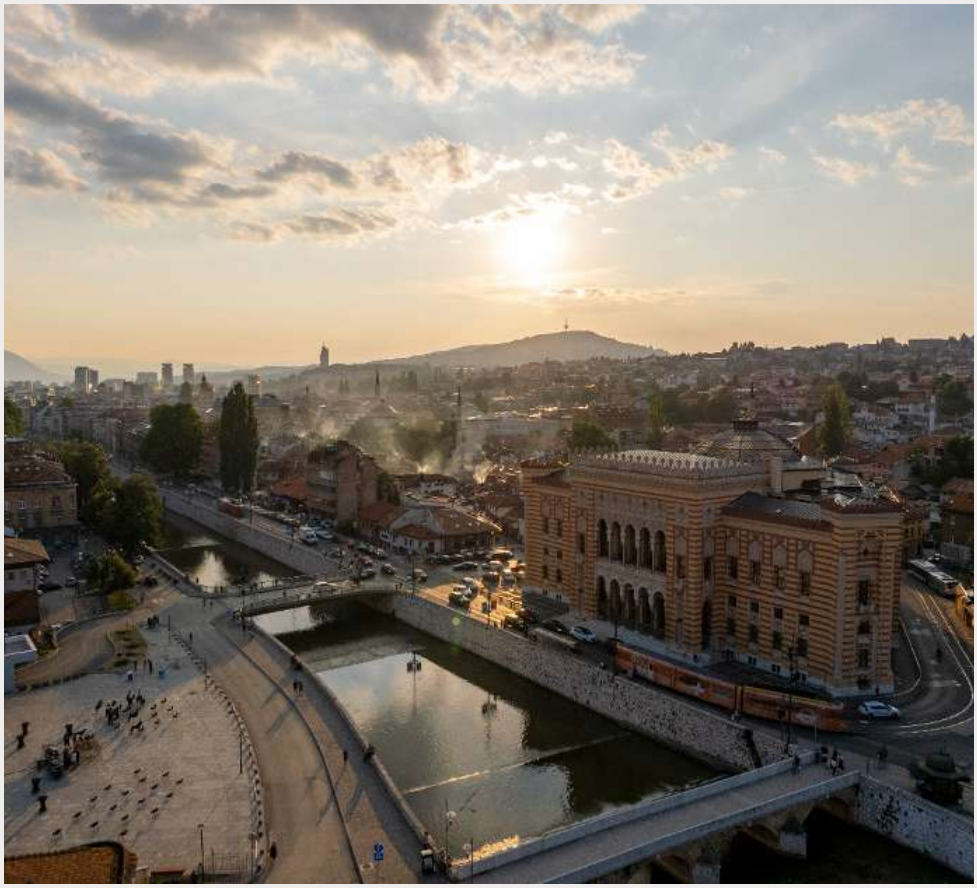

Bu nasıl bir çaresizlik olmalıydı ki, tek kaçış yolu havalimanı pistinin altından kazılan bir tünel olsun? O tünel bugün hâlâ duruyor, bir kısmı ziyarete açık. Daracık ve yüksekliği 1,60 metreyi geçmeyen bu tünel, savaş zamanında insanların dış dünyayla tek iletişim noktasıydı. Nefes alabilecek tek kaçış noktası.

Soluklanabiliyor artık Saraybosna. Nefes alıyor. Arada bir ciğerleri tutulsa da birlik içerisinde yaşıyor. Beraberlik değil, sadece birlik. Komşularına hâlâ pek güvenemezler ama yan yana yaşamayı biliyorlar. Aslında o kadar benziyorlar ki birbirlerine, bir turist olarak kim Boşnak, kim Sırp, kim Hırvat ayırt etmesi çok güç.

Bu satırlardan sonra hayalinizde nasıl bir Bosna Hersek oluştu? Üzücü, acınası, fakir, savaştan fazlasıyla hasar almış ve yorulmuş, insanları kin, öfke ve acı dolu mu? Ben de öyle düşünmüştüm. Hakkında sadece okuduklarım kadarıyla bildiğim ülke, beni öyle bir yanıltmıştı ki. Güzelliklerle dolu, tarihinin farkında ve onunla iç içe yaşayan neşe dolu bir millet. Keyfine çok düşkündür mesela Bosna insanı. Öyle alelacele içilmez kahveler, ayaküstü edilmez sohbetler. Ufacık bir çay ocağının önünde dahi bir sehpa, bir tabure bulunur. Bir dal sigara eşliğinde yudumlanır Boşnak kahvesi, yanında rahatluku ve kıtlama şekeriyle beraber. Misafirsiz kalmaz hiçbir han, hep kahve içen, sohbet eden birileri bulunur. Kedileri, çocukları ve yaşlıları eksik olmaz camilerin. Çok da normaldir mesela, ezan sesinden hemen sonra yan sokaktaki kilisenin çan seslerini duymak. Mutfakları da ayrı bir lezzetlidir. Bosna'ya gidip belirli lezzetleri tatmadan ayrılmak olmaz. Alışılması gereken ilk şey mesela, lahana. Her öğün yenir lahana. En çok salata olarak. Boşnak

kızlarının güzellik sırrının lahana olduğu rivayet edilir. Buna çok da itibar etmemek lazım. Damak zevki sonuçta. Et konusunda inanılmaz başarılılar, yine. "Ben kuzu yemem" diyenlerin bir porsiyon daha kuzu istediği yerdir Bosna Hersek. Bol soğan eşliğinde, bir pide içerisinde sunulan ćevapčići köfteleri mutlaka denenmesi gereken lezzetler arasında yerini almalı. Sadece et ile sınırlı değil tabi ki lezzetleri. Boşnak bureğini duymayan yoktur. Bir de yerinde yendiği zaman tadına doyum olmaz. İsteğe göre patatesli, kıymalı veya ıspanaklı Boşnak böreği bulunur. Alışılmışların aksine Bosna Hersek'te Boşnak böreği, üzerine biraz yoğurt dökülerek yenir. Yani, yine oturup keyfinin çıkarılması gerekir. Ayaküstü bir porsiyon börek alayım, gezerek yiyeyim olmuyor. Kimsenin acelesi yok. Türk mutfağına çok yakın olması dikkat çekici. Mesela, tatlı olarak en çok servis edilen dudove (şekerpare). Her porsiyonda iki parça bulunur. Porsiyonları genel olarak çok cömert Boşnak mutfağının.

Ama her lezzeti yerinde yemeli. Boşnak böreğini ve ćevapčićiyi mesela Saraybosna'da Başçarşı'da yemeli. Kuzu çevirmeyi Neretva nehrinin kenarında Mostar-Saraybosna yolunda, Yablanitsa'da yemeli. Mostar demişken, köprüyü gezdikten sonra, eski sokaklarının keşfi bitip nehre inen merdivenlerden kıyıya gelince, hatıra fotoğrafları da çekildikten sonra, ayakları o suya sokup bir serinlemeli. Geri dönüşte mutlaka bir dondurma yemeli. Evet, dondurmanın yeri kesinlikle Mostar. Doğanın en güzel hali Mostar ve Mostar yolu. Yeryüzü adeta yeşile bürünmüş, nehirlerin rengi dahi yeşil, kayaların gri tonu öyle güzel parlayıp yansıyor ki cennet bahçelerinin fragmanı gibi. Ama Mostar'a kadar gitmişken bir doğa harikası olan Blagaj'a gitmemek ayıp olur. Alabalık denilince Blagaj. Maneviyat denilince Blagaj. Kocaman bir kayanın eteğinde bulunan, ilk kurulduğu zamanlarda Bektaşiler tarafından kullanılan, fakat bugün hâlihazırda Nakşibendi tekkesi olarak hizmet eden tekke ve mağara, görülmesi gereken yerler arasında. Bir de Travnik var. Osmanlının son kalesi Travnik. Kaleye çıkarken sağınızdan ufak bir şelale akıyor. Su şırıltısı eşliğinde kaleye çıktıktan sonra bırakın kendinizi, manzara sizi büyülesin. Her yeri gezilmese bile, sadece Saraybosna'nın millî parkı Vrelo Bosne gezilse bile, şehrin kalabalığından yeşilin ortasına kaçabilme ve dinlenebilme imkânı var. Büyülenecek o kadar yeri var ki Bosna Hersek'in. Bir gelen tekrar gelmek istiyor. Hatta sırf bu yüzden Gazi Hüsrev Beg Camii'nin avlu dışındaki duvarında iki çeşmeden su içenler var. Bir rivayete göre o musluklardan içenler mutlaka Bosna'ya tekrar gelecektir veya oradan kısmet bulup yakın zamanda evlenecektir.

Din, dil, ırk ayrımı olmaksızın bir arada yaşayabilmenin en güzel örneği olabilirdi aslında Bosna Hersek. Bunun hâlâ ütopik bir rüya olduğunu bugün görebiliyoruz, ne yazık ki.

BOSNA'YI DİNLİYORUM

Betül MİS / Almanya

Bosna'yı dinliyorum gözlerim kapalı
Başçarşı'nın fecrinde hafiften bir rüzgâr esiyor
Yavaş yavaş kıvrılıyor Miljacka nehri
Asrın saadetine son verilen
O ihtişamlı Latin köprüsünün altında
Bosna'yı dinliyorum gözlerim kapalı

Bosna'yı dinliyorum gözlerim kapalı
Güvercinler ebabil misali kuşatıyor Sebilj'i
Bedestenin kapıları aralanıyor paldır küldür
Bir diriliş ruhu yükseliyor Kovaçi kabristanından
Bir zamanlar çocuk neşesi ile yankılanan o parktaki umudu
Şimdilerde şehadet vaadi ihya ediyor
Bosna'yı dinliyorum gözlerim kapalı

Bosna'yı dinliyorum gözlerim kapalı
Bir yandan Buna nehrinin yeşil parıltısı kamaştırıyor gözlerimi
Hûhû'ları neşrolunuyor Blagaj'da Sarı Saltuk'ların, Ayvaz Dede'lerin
Diğer yandan Srebrenitsa çiçeğinin yeşili
Nebi sallallahu aleyhi ve sellemin görmeden özlediği kardeşleri misali
Kalbimizdeki hazin acıyı ve vuslat hasretini harlıyor
Bosna'yı dinliyorum gözlerim kapalı

Bosna'yı dinliyorum gözlerim kapalı
Cıvıl cıvıl Mostar'ı
Turkuaz yeşili Neretva'sı
Mimar Hayrettin'in doksan dokuz basamağı
İlahi bir mertebeye yükselenlerin ayağı altında
Artık doksan üç olarak kazınıyor tarihe
Bosna'yı dinliyorum gözlerim kapalı

Bosna'yı dinliyorum gözlerim kapalı
Vişegrad'da Mehmed Paşa Sokoloviç köprüsü
Tarihin kanlı sayfalarına inat
Köprüler kuruyor kültürler ve dinler arasında
Drina'nın dur durak bilmeyen akışı da
Örtbas edemiyor soykırım suçunu
Akıp gitse de üstünden sular, asırlar
İlk günkü gibi kanıyor yaralar
Bosna'yı dinliyorum gözlerim kapalı

Bosna'yı dinliyorum gözlerim kapalı
Alnın mı daha sıcak, yoksa nazenin dudaklarının arasında höpürdettiğin Osmanlı kahvesi mi bilmiyorum
Bedenin mi daha yorgun, yoksa bu diyarın med cezirli kaderi mi, bilmiyorum
Kalbinin vuruşundan anlıyorum, her tonda yeşili ile leziz böreği, çevapisi ve ev yapımı dolması ile, ağzımızı tatlandıran trileçe, hurmaşitsa ve gül şerbeti ile
Selamalejkum deyip bize mihmandarlık eden gözü yaşlı, ama bir o kadar dirayetli anneler ile
Kelimelerin kifayetsiz kaldığı o ünsiyeti anlıyorum
Bosna'yı dinliyorum...

SREBRENİTSA ÇİÇEĞİ VE MAVİ KELEBEKLER

Srebrenitsa Soykırımı kurbanlarının yakınları şehitlerinin gömülü olduğu toplu mezarları yıllarca ararlar, ancak öyle derinlere kazılmışlardır ki bir türlü bulamazlar. Ta ki mavi kelebekler ortaya çıkana kadar. Mavi kelebeklerin çok olduğu yerlerde bitki örtüsünde de beklenmedik bir zenginleşme gözlemlerler. Bu bölgeler incelenir ve yıllardır aranan toplu mezarlara ulaşılır. Şehit bedenleri toprağa karıştıkça toprağı beslemiş, Lavinialaların (Ölüm Çiçeği-Yavşan Otu-Misk Çiçeği) ve bu çiçekle beslenen mavi kelebeklerin sayısı artmıştır. Lavinialaların ve kelebeklerin görüldüğü tüm alanlar kazılır ve çukurlardan kurşunlanmış, şehit edilmiş binlerce Boşnak Müslümanın bedenleri çıkarılır.

Srebrenitsa Anneleri bu çiçeğe “Srebrenitsa Çiçeği” adını verirler. Beyaz ve yeşil renklerle işlerler; beyaz renk şehitlerini arayan annelerin semaya açılmış ellerini ve masumiyeti, yeşil renk ise şehitleri, umudu ve yeniden doğuşu anlatır. Srebrenitsa Çiçeği'ndeki 11 yaprak ise soykırımın yapılmaya başlandığı 11 Temmuz gününü sembolize eder.

SREBRENİTSA SOYKIRIMININ ARKA PLANI VE TARİHÇESİ

Yasin Ali KORKUSUZ / Almanya

YTB tarafından düzenlenen İnsan Hakları Eğitim Programı'nın önemini anlamak için önce Boşnaklara karşı yapılanları bilmek gerekir. 1992-1995 yılları arasında Avrupa'nın ortasında Boşnaklara karşı bir soykırım gerçekleştirilmiştir. Bu soykırım sürecinde binlerce insan hayatını kaybetmiştir. Evlere, camilere, kadın ve çocuklara ağır saldırılar yapılmıştır.

Geçmişten günümüze değin Bosna-Hersek'te birçok farklı dinden ve kültürden insan yaşamaktadır. Boşnaklar da, tıpkı Sırplar ve Hırvatlar gibi, bu coğrafyada yaşayan halklardan biridir.

Soykırımın başlangıcını ve gidişatını anlamak için Bosna Hersek'teki savaş öncesi tabloya da bakmak gerekmektedir. Josip Broz Tito önderliğindeki Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nde (1943-1992), Devlet Başkanı Tito'nun ölümünün ardından 80'lerde dengeler değişmiş ve 1990'da Yugoslavya parçalanmaya başlamıştı. 1991'de Slovenya ve Hırvatistan bağımsızlıklarını ilan ettikten sonra 1992 yılında Bosna-Hersek'te yapılan referandum sonucunda devlet olarak o da bağımsızlığını ilan etti. Ardından Bosnalı Sırplar, gerçekleşen referandumu kabul etmeyip Bosna-Hersek'te kendi devletlerini kurduklarını ilan ettiler. Bu sözde devletin ismi de Republika Srpska (Sırp Cumhuriyeti) oldu.

Bu süreçten sonra Srebrenitsa şehrinin yakınındaki Bratunac (Bratunats) köyünde bulunan Bosnalı Müslümanlar, Sırp güçlerinin saldırısına uğrayıp işkence gördüler. Soykırıma giden yolun taşları döşenmeye başlamıştı. Boşnaklar savaş sürecinde yeterince silah ve mühimmata sahip olmadıklarından askeri güç bakımından zayıf durumdalardı. Savaş döneminde özellikle Saraybosna abluka altına alınmıştı ve Sırp güçleri Saraybosna'ya yardım paketlerinin ulaşmasına hiçbir şekilde izin vermiyordu. Zamanla Boşnaklar askeri güçlerini kuvvetlendirmiş bir şekilde Sırplara karşı harekete geçti ve savaşta başarılar elde etmeye başladı. Bunun üzerine Birleşmiş Milletler nezaretinde Dayton görüşmeleri başlatıldı. Alija İzetbegoviç bağımsız Bosna Hersek'in ilk cumhurbaşkanı olarak bu görüşmelerde büyük önem taşıyordu. Srebrenitsa şehri BM tarafından "güvenli bölge" ilan edildiği halde, 1995 yılının temmuz ayında Sırp güçleri tarafından Boşnaklara yönelik çok büyük bir soykırım yapıldı.

Bu soykırımda 8.372 Boşnak erkek öldürüldü. Hollandalı Birleşmiş Milletler Barış Gücü Birliği bölgede bulunduğu halde Sırplar, Srebrenitsa Soykırımı'nı gerçekleştirdi. Bosnalı Müslümanlar işkence gördükten sonra öldürüldüler. 1992-1995 yılları arasında Avrupa'nın ortasında dünya kamuoyunun gözü önünde Boşnaklar soykırıma uğramıştı. Savaş esnasında yaklaşık 200 bin Bosnalı Müslüman hayatını kaybetmiştir. Soykırım sorumlularının başında gelen isim, Sırp milislerin önderi Ratko Mladiç'ti. Ratko Mladiç, Saraybosna ablukasının ve Srebrenitsa Soykırımı'nın baş sorumlusuydu ve soykırımdan tam 22 yıl sonra Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından ömür boyu hapis cezasına çarptırıldı. Boşnaklara karşı Radovan Karadziç ile birlikte planladıkları soykırımın baş sorumlusuyken 15 yıl kaçak olarak yaşadı. Ratko Mladiç, soykırım sırasında Sırp güçlerinin generali konumundaydı. Radovan Karadziç, 1992-1996 yılları arasında Bosna-Hersek'teki sözde Sırp devletinin başkanı idi. Bosna'daki Sırpların siyasi lideri Karadziç, 2019 yılında soykırım sorumlusu olarak Lahey'de BM EYUCM (International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia) tarafından ömür boyu hapis cezasına çarptırıldı.

Savaş 1995 yılının aralık ayında Dayton Barış Antlaşması'nın imzalanması ile sona erdi. Dönemin Bosna-Hersek Cumhurbaşkanı Alija İzetbegoviç'in bu antlaşmaya ilişkin "En kötü barış, en iyi savaştan iyidir" sözleri tarihe geçti. Dayton Barış Antlaşması'yla Bosna-Hersek; Bosna-Hersek Federasyonu ve Republika Srpska olmak üzere iki entiteden ve Brčko Özerk Bölgesi'nden oluşan bağımsız bir devlet olarak yapılandırıldı. Bu karışık siyasi sistem, günümüz Bosna-Hersek Devleti'nin ana yapısını oluşturmaktadır.

MARŠ MİRA'DAN GERİYE KALANLAR

Merve MANAZ / Fransa

Bugün günlerden 10 Temmuz 2021. Marš Mira'nın (Barış Yürüyüşü) son günü. Yarın Bosna-Hersek için çok önemli ve hüzünlü bir gün. Strebrenitsa Soykırımı esnasında sekiz binden fazla şehit verilmiş ve bunların arasında bebekler, çocuklar, kadınlar da var. Soykırım esnasında Sırplar, cesetleri parçalayıp farklı mezarlıklara koymuş ve birçok mezarlığın nerede olduğunu Sırplardan başka hiç kimse bilmiyor. Her sene bu cesetler parça parça bulunuyor ve 11 Temmuz tarihinde büyük bir merasimle defnediliyor. Bu sene on dokuz şehit bulundu ve yarın onları hep beraber Potočari mezarlığında defnedeceğiz.

Ben 11 gün boyunca yaşlısından gencine birçok kişiyle röportaj yaptım, onların duygularını, öfkelerini ve acılarını gözlemleyip dinledim. Neden bu yürüyüşe katıldıklarını sordum. Bu röportajlar esnasında en çok Boşnak anneleri dinlemek istedim. Burada yaşayan birçok Boşnak anne, evlatsız ve eşsiz, yapayalnız kaldı. 26 yıldır tek başlarına yaşam mücadelesi veriyorlar. Bu düşünceler kafamdan geçerken az ileride bir Boşnak anne gördüm ve ona doğru ilerleyip sohbet etmek istedim.

Ben: Selamunaleyküm anne.
Anne: Aleykumselam moja çerka (kızım).
(Boşnak anne birden boynuma sarıldı ve ağlamaya başladı.)
Ben: Lütfen ağlamayın.
Anne: Bizim Türklerden başka hiç kimsemiz yok... Her sene siz gelirsiniz ziyaretimize, Allah sizlerden razı olsun.
Ben: Sizden de.
Anne: Buyurun oturun, ne ikram edeyim size?
Ben: Bir bardak su anneciğim.
(Boşnak anne suyla beraber sehpayı ikramlık kurabiyelerle donattı).
Anne: Afiyet olsun.
Ben: Sağ olun.
Anne: Kaç gündür yürüyorsunuz?
Ben: Bugün 11. gün ve son günümüz.
Anne: İlk kez mi yürüyorsunuz?

Ben: Evet ilk kez. Ama kesinlikle son olmayacak, tekrar gelmeyi çok istiyorum.
Anne: Kapımız sizlere her zaman açık, bunu biliyorsunuz, söylememize gerek yok.
Ben: Sağ olun. Adım Merve, Fransa'da yaşıyorum, gazetecilik okuyorum. Eğer sizin de izniniz olursa on bir gün boyunca gezip gördüğüm, duyduğum, şahit olduğum her şeyi döndüğümde bir öykü şeklinde yazmak istiyorum. Belki böylece yıllardır duyulmayan sesinizi duyurmak için az da olsa katkıda bulunmuş olurum. Özellikle de sizinle röportaj yapmak, geçmişin acı hatıralarının gölgesinde sizi dinlemek istiyorum.
Anne: Tabii ki, o zalimlerin bize yaptıkları zulmü tüm dünyaya anlat, gördüğün, tanıdığın, herkese anlat. Anlat ki herkes öğrensin gerçekleri! 26 yıldır neler çektiğimizi, bizleri nasıl eşsiz ve evlatsız bıraktıklarını onlara anlat.
Ben: Size söz veriyorum ki elimden geldiği kadar herkese bu soykırımı duyuracağım.
Anne: Aaaah o zalimler aaahh, bizim ne kötülümüzü gördüler bilmiyorum, her şey çok güzeldi, Arkadaşlık güzeldi, komşuluk güzeldi ama yaptılar yapacaklarını. Beraber yediğimiz içtiğimiz insanlar bize düşman kesildi, bir kahvenin kırk yıl hatırı var derler ama onlarda öyle bir şey yokmuş. O Sırplara güvenmekle hata etmişiz. Hepsine hakkım haram olsun! Buraya döndüğümüzden beri ne yüzlerine baktım ne de bir kelam söyledim.

Ben: Burası savaştan önce yaşadığınız ev mi?
Anne: Evet. Ben çok şanslıyım, inat ettim ve evimi geri aldım. Ben buraya geldiğimde evime genç bir çift yerleşmişti, çok bağırıp çağırdım ama hiçbir işe yaramadı. Günlerce evin bahçesinde uyudum. Yağmurlu bir günde canıma tak etti ve eve girdim. "Gidin artık, burası benim evim. Gelmişsiniz, eşkıya gibi

izinsiz yerleşmişsiniz." Dolabın arkasında eşimin tüfeği vardı. Koşarak oraya gittim ve tüfeği aldım, "Gidin yoksa ateş ederim. Kaybedecek bir şeyim yok benim" dedim ve arkalarına bakmadan kaçıp gittiler. Korkaklar! Ben gidemezdim, burayı, evimi köyümü, hatıralarımı bırakıp da gidemezdim. Ne yazık ki birçok arkadaşım, komşum buraya geri döndüklerinde evlerini bulamadılar. Ya yakılıp yıkılmış ya da Sırplar tarafından istila edilmişti. Uzun süre boyunca iki komşumu evimde misafir ettim, daha fazla kalamadılar, çünkü evlerinde başkalarının kalmasına dayanamadılar. Nereye gittiklerini bilmiyorum, bir daha geri dönmediler.

Ben: (Tereddüt ederek sordum) Anladığım kadarıyla siz yalnız yaşıyorsunuz değil mi?

Anne: Yalnızım. İki oğlumu ve eşimi kaybettim (ayağa kalkıyor ve fotoğraflara doğru yöneliyor). Elimde kalan tek şey bu ev. Ailemden kırk bir kişi kaybettim. Artık kaybedecek kimsem kalmadı. (Fotoğrafları uzatarak) bak bunlar oğullarım Edin ve Jusuf. Edin'im 20 yaşındaydı, Jusuf'um da 24.

Ben: Allah rahmet eylesin.

Anne: Âmin. Jusuf'un geçen sene cesedi bulundu. Kemerinden tanıdım onu, babası kemer yapardı ve kemerin ucunda babasının imzası vardı. Yoksa onu tanımak mümkün değildi. Eşim ölür ölmez onu Potočari mezarlığına, gecenin karanlığına defnettik, çünkü gündüz defnetmek imkânsızdı, sürekli ateş açıyorlardı. Yıllarca eşimin yanında iki tane boş yer bekliyordu biri Edin'im, diğeri de Jusuf'um için. Jusuf yerini buldu, babasına kavuştu ama Edin ne babasına ne abisine ne de annesine kavuşabildi. Onun için yaşıyorum belki bir gün çıkıp gelir, "Anne ölmedim ben, geldim" der ve sarılır diye bekliyorum. Gelmezse de en azından diğerlerine yaptığım gibi soğuk mezar taşlarına sarılırım.

Ben: Günlük hayatınızda neler yapıyorsunuz, bir yerlere gidiyor musunuz?

Anne: Ben Srebrenitsa'dan hiçbir zaman ayrılmadım, ayrılmam da. Otuzlu yaşlarda bir çocuk var sağ olsun her işimi o halleder, ister banka işi olsun ister postane işi. Ne olursa yapar. Kendi meyvelerim, sebzelerim var, kocaman tarlam var. Gelen geçene dağıtıyorum. Benim gibi yalnız birkaç komşum var. Onlarla vakit geçiriyorum, bunun haricinde de yemekle, temizlikle uğraşıyorum. Marš Mira zamanı yaklaştığında hazırlıklar yapıyoruz, senin gibi ziyaretimize gelenleri en güzel şekilde ağırlamak için.

Ben: Peki savaş zamanını anlatmak ister misiniz?

Anne: Ailecek, akrabalarla yemek yiyecektik o gün, erkekler içeride oturuyordu, kadınlar da mutfakta yemeği hazırlıyordu, ama çok garipti, genelde herkes gülüp oynarken bu sefer herkesin içinde bir huzursuzluk vardı sanki. Benim de içim huzursuzdu. Sonra bir ses geldi, ama ne olduğunu kavrayamamıştık. Ben erkeklerin yanına gittim, ellerini yıkayıp sofraya gelmelerini istedim. Tam kalktıkları esnada aynı ses tekrarlandı. "Allah Allah, bu ses de neyin nesi?" dedik, aklımızın ucundan bile geçmedi bomba sesi olacağı. Sonra ben "Haydi haydi," dedim "yemekler soğuyacak." Ve ondan sonra komşu geldi kapıya ve dedi ki "Daha ne oturuyorsunuz, tüm köy ormana kaçtı, bir tek sizle biz kaldık." Biz inanmadık, inanmak istemedik. Ama korkudan aceleyle birkaç eşya aldık, yiyecek aldık ve ormana doğru kaçtık. İki gün boyunca ormanda kaldık, çok yürüdük. Sizin on bir gündür kolaylıkla yürüdüğünüz yollarda, biz çok acılar çektik. Orada çok kayıplarımız oldu, geri dönüşü yoktu bu yolun. Ya kalacaktık ya da yolumuza devam edecektik. Sizler on bir günlük yürüyüş için hazırlıklı geliyorsunuz, özel ayakkabılar giyiyorsunuz ama o zamanlar kimilerinin ayağında ayakkabı bile yoktu.

Ben: (O an ayağımdaki ayakkabılardan utandım, kendimi çok kötü hissetim.) Evet haklısınız.

Anne: Ve o iki günden sonra ormandan çıkıp Potočari'ye, güvenli bölgeye vardık, adı "güvenli bölge" ama...

(Sonra başka misafirler geldi ve orada konuşma kesildi.)

Anne: Evladım daha sonra devam ederiz olur mu?

Ben: Ben yeterince dinledim, size söz veriyorum seneye yine gelip sizi ziyaret edeceğim.

Anne: İnşallah. Size kapımız her zaman açık.

Ben: Sağ olun.

Anne: (Birbirimize sarıldık ve bu sefer benim gözlerimden yaşlar döküldü, yaşları anne görmeden silmeye çalıştım.)

Ben: Allahimanet Majko!

Anne: Allahimanet Moja Çerka!

BOSNA'DA SAVAŞI HATIRLAMAK

Serdar Ekrem BİLİM / Almanya

Henüz Bosna-Hersek'i kendi gözleri ile görmeyenler bilemez. Bu konu hakkında ne kadar kitap okursanız okuyun, ne kadar fotoğraf görürseniz görün, ne kadar film izlerseniz izleyin anlayamazsınız.

Saraybosna´nın göbeğindeki otelinizin penceresinden dışarıya bakıyorsunuz. Karşı duvarlardaki kurşun izleri dikkatinizi çekiyor. Böyle kurşun izlerine Bosna'da daha çok rastlayacaksınız ve büyük ihtimalle içinde bulunduğunuz binada dahi kurşun izleri olacaktır. Bu izlerin 5 Nisan 1992'den 29 Şubat 1996'ya kadar Bosnalı Sırplar tarafından gerçekleştirilen Saraybosna kuşatmasından kaldığını henüz yeni öğrendiniz. Sokakta dolaşırken hayretler içindesiniz ve her adımda yeni bir ize rastlıyorsunuz. Bazı duvarlarda sayılamayacak kadar çok kurşun deliği göreceksiniz. Bazılarında havan topu izleri hâlâ duruyor ve o kadar net ki. Kimi yerlerde kenarları kırmızıya boyanmış bomba izleri dahi görmek mümkün: Saraybosna Gülleri onlar. Bu izlere bakarken insanın aklına geliyor: "Savaş sona ereli 25 yıl olmuş. Neden hâlâ bu kadar çok harap olmuş bina var? Ne için insanlar bunları onarmıyor?"

Bosna'yı gezerken savaştan kalan toplu mezarları, şehitlikleri ve anıtları görmenin gayet doğal bir şey olduğunu anlıyorsunuz. Korkunç olayları anlatan görüntüleri sadece müzelerde görmüyorsunuz. Nereye baksanız Bosna Savaşı'nı ve yapılan soykırımları hatırlatan bir şeyler görüyorsunuz. Zaman zaman savaş gazileri ve tanıkları ile konuştuktan sonra fark ediyorsunuz: "Bu insanlar bu korkunç olayları unutmak da unutturmak da istemiyorlar."

Bu ülkenin neresinde olursanız olun hep benzer bir kare ile karşılaşacaksınız. Kime sorarsanız sorun mutlaka bütün yaşananların bir tanığını bulacaksınız. Belki bindiğiniz bir taksinin şoförü Saraybosna kuşatması gazisi olduğunu ve küçük kız kardeşini ellerinde Hakk'ın rahmetine emanet ettiğini anlatacaktır. Belki Srebrenitsa şehitliğindeki bir görevli size o kan donduran soykırımdan nasıl kıl payı kurtulduğunu lakin tüm erkek akrabalarını kaybettiğini anlatacaktır. Bu korkunç olayları hazmetmek zor. Gözleriniz yaşlı, şaşkınlık içinde kafanızı sallayıp soracaksınız: "Neden bu korkunç olayları unutmak istemiyorsunuz?"

Boşnak kardeşlerimize göre bunun bazı nedenleri var: Bosna'daki insanlar yeni nesillerin benzer hatalar yapmalarını istemiyorlar. Çünkü sadece hatırlayanlar bilir: Bosnalı Sırplar hileyle Boşnakların ellerinden silahlarını almış ve onları katlederek yok etmeye çalışmışlardı. Yıllarca topraklarını paylaştıkları Sırpların ve Hırvatların büyük bir kısmı onlara bir anda düşman olmuştu. Bu iki tarafın saldırısı yetmiyormuş gibi bir de Birleşmiş Milletler Barış Gücü tarafından büyük ve kanlı bir hayal kırıklığına uğratılmış ve düşmanlara teslim edilmişlerdi. Gelecekteki nesillerin benzer hataları yapmamaları, böyle korkunç olaylara karşı gerekli önlemleri almaları için bunları unutmamaları gerekiyor. Boşnaklar ile konuşursanız hâlâ bazılarının Sırp ve Hırvat askerlerine güvenmediklerini göreceksiniz. Bazı Sırpların hâl ve tutumlarından Boşnakların tedirginliklerini daha net anlayacaksınız. Srebrenitsa ve çevresi Sırp polisi kontrolünde ve savaştan sonra buradaki Sırpların sayısı artmış durumda. Aşırı sağcı Sırp polislerin zırhlı araçları ile yaptıkları güç gösterileri gözlerden kaçmıyor. "Biz buradayız ve gitmeyeceğiz!" dermiş gibi Srebrenitsa etrafında dolaşıyorlar. Bazı genç Sırplarda Çetniklere duyulan özenti ise gözlerden kaçmıyor. Bu ortamda Boşnaklar kendilerini güvende hissetmiyor ve tehlike altında olduklarını düşünüyor. Tekrar tekrar savaşı ve yaşadıkları vahşeti hatırlıyor ve yeni bir savaştan korkuyorlar.

Boşnaklar yaralarını sarmaya çalışıyorlar. Lakin savaşı ve şiddeti unutmamak için binalarını onarmıyorlar. Hatta bazı izleri daha da görünür hâle getiriyorlar. Türkiye'de 15 Temmuz gecesinin unutulmaması için düzenlenen fotoğraf sergileri, tankların ezdiği arabaların teşhir edilmesi gibi bir şey bu. Hep hatırlamak, asla unutmamak ve uyanık olmak için bütün bunlar. Bunu Bosna'da ziyadesiyle görüyorsunuz: Never again!

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı sayesinde gelip gördük ve hissettik. Deneyimli yetkililerin destekleriyle Marš Mira'nın son etabına ve 11 Temmuz'daki Srebrenitsa Şehitlerini Anma Merasimi'ne katıldık. Toplu mezarlardan çıkarılarak kimlik tespitleri yapılan 19 kurbanın kalıntılarını şehitliğe defnettik, namazlarını kılarak. Hüzünlü ve üzgündük. Bosna'daki kardeşlerimizin dertleri ile dertlendik, yaralarını sarmaya ve gözyaşlarını silmeye çalıştık. Avrupa'nın çeşitli yerlerinden gelen arkadaşlarımız ve Boşnak kardeşlerimiz ile dostluklar kurduk. Yetkililerin bizler ile paylaştığı hukuksal, tarihsel ve toplumsal bilgiler sayesinde Bosna-Hersek´te kaldığımız bu bir hafta bizim için çok değerli bir deneyim oldu.

Kendilerine şükranlarımı sunuyorum. Devletimiz daima sağ olsun, var olsun. Boşnak kardeşlerimize Allah'tan sabır, şehitlere rahmet diliyorum.

MARŞ MİRA

Elif FIRTINA / Almanya

İlk gün bizim için hem duygusal hem gurur vericiydi. Marş Mira'nın son etabına katılmak, Türk ve Boşnak bayraklarını yan yana dalgalandırarak Boşnak kardeşlerimize yanlarında olduğumuzu göstermek çok önemliydi. Yol boyunca Avrupa'nın dört bir yanından gelen YTB katılımcıları ile tanışma ve kaynaşma imkânımız olduğu gibi birçok ülkeden yürüyüşe katılan insanlar ile de tanışma fırsatımız oldu. Yol güzergâhında mukim Boşnakların bize sıcak davranışı, yiyecek ve içecek dağıtmaları, hikâyelerini anlatmaları, her seferinde üzerimizdeki ay-yıldızlı kıyafetleri ve katılımcı kartlarımızı bizden talep etmeleri bizi duygulandırdı. 30 kilometreyi bulan son etap yürüyüşü boyunca soykırımdan kaçan insanların bu kadar mesafeyi nasıl katettiklerini sorguladık. Yürüyüşün dik iniş ve çıkışların olduğu zorlu kısmına girdiğimizde soykırımdan kurtulmaya çalışanların yalınayak bu yolları aşmaya çalıştıklarında yaşadıklarını tahayyül etmek bize ayrı bir motivasyon kaynağı oldu. Bu yollarda soykırımdan kaçmış olan insanlara ait kıyafetleri, arkalarından sıkılan kurşunları görmek ayrıca etkiliyor insanı. Srebrenitsa'dan başlayarak bu yoldan Tuzla'ya doğru ölümü ensesinde hissederek kaçmıştı Boşnaklar.

Bu uzun ve yorucu yürüyüş esnasında birbirimize hem moral hem fiziki destek verdik, kumanyalarımızı paylaştık ve nihayetinde aramızda bir kardeşlik doğdu. Yürüyüşün sonuna gelince herkesin bayraklar ve afişler ile beraber Potoçari Şehitliği'ne giriş yapması ve medyanın bu anları yansıtması, bu cani soykırıma rağmen "Biz buradayız ve tüm dünya sesimizi duysun!" der gibi çok güzel ve ümit verici bir mesaj oldu. Bu durumdan rahatsız olan Sırp Cumhuriyeti polisleri tahrik edici bir şekilde Çetnik sembolleri olan panzerler ile oldukça saygısız bir şekilde yoldan sürekli geçiyordu...

MARŠ MIRA

Elif FIRTINA / Almanya

Marš Mira ist ein Marsch, welcher den Opfern des Srebrenica-Genozides 1995 gewidmet wird. Die Route geht von Srebrenica nach Potočari und ist ca. 80 km lang. Der Marsch wir auch als „Friedensmarsch“ bezeichnet, wobei ich die Bezeichnung unpassend finde, weil immer noch kein Frieden für die bosnischen Muslime herrscht. Ich habe an dem letzten Abschnitt des Marsches teilgenommen. 12 Stunden, 33 km, 50 000 Schritte Auf dem Papier sind das nur Zahlen, aber in der Realität sind diese Zahlen mit Emotionen, Geschichte und Zusammenhalt verbunden. Jeder einzelne Schritt hat eine Bedeutung und ist ein Zeichen der Unvergesslichkeit. Während des Marš gab es Phasen, in denen meine Motivation hoch war und ich einfach weitergehen konnte. Dann gab es Momente, in denen ich aufgeben wollte. Der Schmerz in meinen Beinen war zu groß, die Wege zu anstrengend. In diesen Momenten bin ich wieder in mich gegangen und habe mich erinnert, warum ich und tausend weiteren Personen an den Marsch teilnehmen. Es war beeindruckend, dass jede Altersklasse vertreten war, wie man im Türkischen sagt „yediden yetmişe“. Außerdem gab es dort kein ich und du, sondern nur ein WIR. Man hat sich gegenseitig geholfen, das Essen geteilt und die Haustüren der Einheimischen standen uns offen. Zum ersten Mal habe ich ein starkes Gemeinschaftsgefühl erlebt. Mit diesem Ansporn bin ich an das Ziel gelangt. Der Marsch hat mich weit über meine körperlichen Grenzen gebracht. Diese Erfahrung war einzigartig und für mein Leben prägend. Ich bin stolz am Marš Mira teilgenommen zu haben und bedanke mich bei YTB für diese Möglichkeit.

11 Temmuz 1995 tarihinde BM'nin "Güvenli Bölgesi" Srebrenica'nın Sırpların eline teslim edilmesi ile başlayan ve 8372 Müslüman erkeğin şehit edilmesiyle sonuçlanan Srebrenica Soykırımı'ndan kaçan Boşnakların Bosna Hersek Cumhuriyeti Ordusu tarafından kontrol edilen bölgeye ulaşmaya çalışırken kullandıkları yaklaşık 100 km'lik yol Srebrenica'nın Potočari (Potoçari) köyünde başlar, Tuzla'nın Nezuk köyünde sona erer. Yol son derece zorlu bir yoldur; dik yokuşlar, keskin inişler, yer yer uçurumlu bölgeler. Bu yolu kullanarak güvenli bölgelere ulaşmaya çalışan Boşnakların çok azı bunu başarabildi. Çoğu Sırpların hedefi olmaktan kurtulamadı.

Boşnaklar bu yola "put sjećanja" (hatıra yolu) derler ve Srebrenica Soykırımı Anma Günü olan 11 Temmuz'dan bir gün önce Potočari Anıt Mezarlığı'nda hazır bulunacak şekilde soykırımdan kaçmaya çalışanların kullandığı yolu sembolik bir şekilde tersten yürürler. Yürüyüş 8 Temmuz'da Tuzla'nın Nezuk köyünde başlayıp 10 Temmuz'da Srebrenica'nın Potočari köyünde sona erer.

Uluslararası bir etkinlik haline gelen Marš Mira'ya (Barış Yürüyüşü-aslında Ölüm Yürüyüşü) her yıl dünyanın dört bir yanından çok sayıda insan katılır ve yaklaşık 100 km'lik yolu 3 gün boyunca yürür. Marš Mira'ya Saraybosna'dan katılan ve 10 günden uzun bir süre yürüyen yürüyüşçüler ve Bihać-Potočari Bisiklet Maratonu katılımcıları ile Goražde'den gelen sporcularla 10 Temmuz'da Potočari'de buluşur.

SOYKIRIM ŞEHİTLERİNİN POTOÇARİ ANIT MEZARLIĞINA DEFNİ

Onur ŞAHİN / Fransa

11 Temmuz günü Potoçari'de toplanan insanların gözyaşları ve dualar ile bu sene kalıntılarına ulaşılan 19 şehidimizin cenaze namazı kılınarak definleri yapıldı. Çok etkileyiciydi.

Srebrenitsa'daki soykırımdan kaçan Boşnaklar, kendilerini kurtarırlar ümidiyle Hollanda askerlerinin üssü konumundaki akü fabrikasına sığınmışlardı. Ama boşuna. İşte biz o fabrikayı gördük. Duvarlarında kurşun ve kan izleri hala duruyor. Hollanda askerlerinin Srebrenitsa'daki çaresiz halk ile ilgili duvarlara yazdıkları saygısız cümleler de. Fabrikanın içindeki müzede soykırımı yaşamış rehberimizin, annesini ve ikiz kardeşini kaybetmiş birisi olarak, bize o anları anlatması bizleri derinden etkiledi.

TÜRK VE BOSNA-HERSEK BAYRAĞINI TAŞIYAN AMCA

Birol BADEMCİOĞLU / Avusturya

Boşnak bir amca. O zorlu yürüyüş boyunca omuzundaki iki bayrağı hiç bırakmıyor, dinlenirken bile o iki bayrak yere asla değmiyor. Biri bizim, diğeri Bosna-Hersek'in bayrağı. Çok duygulanıyoruz ve kendimize şu soruyu soruyoruz: "Bu sevgiye karşılık biz ne yapıyoruz? Müslüman Boşnakların acılarının ne kadarını paylaşıyoruz?"

Yol boyunca şu soruyu sormaktan alamıyoruz kendimizi: "Bu kadar uzun ve zorlu yolu nasıl yürüyebildiler? Dokuz adet dik yokuş, bir o kadar dik iniş. İnanılmaz... Yanlarındaki bol yiyecekler ve suya, yol boyunca yapılan ikramlara rağmen yürüyüşü tamamlayamayan ve yolun yarısında pes eden bir sürü yürüyüşçü. Soykırımdan kaçan Boşnaklar açtı, susuzdu, ayaklarında yürüyüş ayakkabıları yoktu. Bazılarının hiç ayakkabısı yoktu... Bazıları yaşlı, bazıları çocuktu. Biz bunları düşündük ve pes etmedik, yolu tamamladık.

Böylesine anlamlı bir etkinliğin içinde olmak, ona tanıklık etmek anlatılmaz bir duyguydu benim için. Tüm katılımcılar için...

Potoçari'deki Anıt Mezarlık'a bu sene 19 soykırım şehidini daha defnettik. Tabutlara omuz verdik, namazlarını kıldık. Hissettiğimiz acı anlatılamaz...

Bu anlamlı ve öğretici programa katılma imkânı verdiği için YTB´ye bir kez daha minnet ve şükranlarımı sunmak isterim. Benim için bir ilk olan bu tecrübenin bana kattıkları muazzam oldu: Tanık olduklarım, öğrendiğim şeylerin yanı sıra tanıdığım ve irtibatlarımı devam ettirmeyi arzuladığım çok değerli insanlar...

Srebrenitsa Soykırımı'nı unutmamak ve unutturmamak bizim de görevimiz.

GELECEĞİMİZİ GEÇMİŞİMİZDE ARAMAYACAĞIZ, KİN VE İNTİKAM PEŞİNDE KOŞMAYACAĞIZ

Ahmet UZUNYAR / Almanya

Ben daha önce kendi çabalarımla Bosna-Hersek'i ziyaret edip oradaki güzelliği ve mekânları görme şansına nail olmuştum. Ama 1995 yılında yaşanmış olan soykırımı bu mânâda içselleştirememiştim. O yüzden bu yazıda, beni en fazla duygulandıran ve gerçekten güzel bir tecrübe olan faaliyetten bahsetmek istiyorum: İlk günde gerçekleştirdiğimiz Marş Mira.

Bilge insan Aliya İzetbegoviç'in şu manidar sözleri Marş Mira'nın ruhunu güçlü bir şekilde anlatmaya muvafıktır: "Geleceğimizi geçmişimizde aramayacağız. Kin ve intikam peşinde koşmayacağız..."

İnsanlığa barış ve kardeşlik mesajları vermeyi amaçlayan yürüyüşün yapılmasına neden olan olayları kısaca bir hatırlayalım. Birleşmiş Milletler, Bosna Savaşı esnasında Srebrenitsa dâhil olmak üzere altı yeri "güvenli bölge" ilan etmişti. Uluslararası güvence ile koruma altına alınan Srebrenitsa, hiçbir gerekçe gösterilmeksizin 11 Temmuz 1995 tarihinde savunmasız bırakıldı. Bu durumda şehirde kalamayacaklarını anlayan yaklaşık 15 bin Boşnak, dağlara ve ormanlık alana yönelip güvenli bölgelere doğru kaçmak istediler. Çok zor olan coğrafi şartlarda ve yoğun saldırı altında gece gündüz yürüyerek kurtarılmış bölge olan Tuzla'ya ulaşmaya çalışan gruptan ancak 5 bin kişi bunu başarabilecekti. Uzun yıllar "Ölüm Yürüyüşü" olarak adlandırılan, sonrasında Marş Mira (Barış Yürüyüşü) adı altında her yıl uluslararası katılımla daha da büyüyen yürüyüş, her yıl yaz aylarında hayatlarını bu yolda kaybedenler için tekrarlanıyor.

BOŞNAK BİR ÇOCUK OLMAK

Nesibe Nur NİCANCI / Hollanda

Düşünsenize, 7 yaşında bir kız çocuğusunuz ve çok masum hayaller kuruyorsunuz. O hayalleri kurarken kendinizi bir sabah vakti savaşın içinde buluyorsunuz ve hayalleriniz kâbusa dönüşüyor. Artık normal yaşantı nedir bilmiyorsunuz. Her gün babanız eve sağ salim gelecek mi diye nefesiniz kesiliyor. Her seferinde babanızın sesini duyduğunuzda artık bundan daha mutlu olamam diye düşünüyorsunuz. En sevdiğiniz ağabeyinizi şehit veriyorsunuz. Babanızı savaşta bırakıp, annenizle Türkiye'ye kaçmak zorunda kalıyorsunuz. Bu noktaya gelene kadar daha neler neler yaşamış oluyorsunuz. Eviniz bombalanmış oluyor ve karşı apartmanın bodrum katında kalıyorsunuz. Buz gibi bir yerde, çok kötü kokan bir battaniyenin üstünde yatıyorsunuz. Sadece son kullanma tarihi geçmiş ve kurtlanmış pirinç, mercimek ve yumurta tozu yiyorsunuz. Bunları yaşarken henüz 7 yaşında bir kız çocuğusunuz ve o koca yüreğinizle hayata tutunmayı başarıyorsunuz. Ben bu kız çocuğuyla bir rastlantı sonucu Saraybosna'da tanıştım. Emine Şeçeroviç Kaşlı, 1992-1995 yılları arasındaki Bosna Savaşı'nı küçük bir kız çocuğu iken yaşadı.

9-16 Temmuz 2021 tarihleri arasında YTB'nin düzenlediği İnsan Hakları Eğitim Programı'na katıldım. Program Srebrenitsa ve Saraybosna'da gerçekleştirildi. 1995 Srebrenitsa Soykırımında şehit düşen Boşnak Müslüman kardeş-

lerimizi anmak için her sene düzenlenen barış yürüyüşüne katıldık. Diğer ismi Marş Mira olan bu yürüyüş 8 Temmuz'da Tuzla'da başlar, 10 Temmuz'da Potoçari'de biter. Katılımcılar bu yolu tersine yürürler. Bu yol 1995'in temmuz ayında yaklaşık 14 bin Boşnak'ın, Birleşmiş Milletler'in "güvenli" bölge olarak belirlediği Srebrenitsa/Potoçari'den Tuzla'ya doğru kaçtıkları orman yolu. Bu yolun tersine yürünmesinin sebebi şehitleri anmak ve onları kaçtıkları yolda karşılamak. Ayrıca, Srebrenitsa'daki soykırımdan kaçmayı başarabilenlerin şehirlerine geri dönüşünü temsil eder. Bu zor kaçışta çoğu Boşnak kurtulamadı. Sırp askerleri ve siviller ormanda Boşnak avına çıktılar ve buldukları Boşnakları vicdansız bir şekilde katlettiler. Bu soykırımın üzerinden 26 sene geçmesine rağmen hâlâ her sene şehit kalıntılarına ulaşılmaktadır. Bu yıl, 1995'te katledilen ama kalıntılarına yeni ulaşılan 19 şehidimizi Potoçari'de defnettik. Çoğu şehitlerin kemikleri birden fazla toplu mezarda bulunuyor, bunun nedeni ise zamanında Sırpların toplu mezarları kepçeler ile karıştırarak yerlerini gizlemeye çalışmaları. Bundan dolayı şehit kemiklerine ulaşmak daha da zorlaşmakta. Bu sene defnedilen 19 şehit arasında üç tane de çocuk var. Azmir Osmanoviç, Muhidin Mehmedoviç ve Fikret Kiveriç. Bu koca yürekli çocuk şehitlerimiz savaş başladığında sırasıyla 13, 15 ve 14 yaşındaydı henüz. Bu üç çocuk şehidimizden hariç daha yüzlerce çocuk şehit verdik bu soykırımda. Peki, bunlar yaşanırken bu çocukların hakları neredeydi? Bu kısa ve öz makalede uluslararası çocuk haklarına değinilecektir. Verilen örnekler Emine Şeçeroviç Kaşlı'nın Bosna Savaşı'nda Çocuk Olmak- Kurşunların da Rengi Var kitabından alıntıdır. Emine Hanım çocukluk perspektifinden anlatıyor olup biteni.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilip imza, onay ve katılıma açılmıştır. Sözleşme 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu sözleşmeye daha sonra 5 madde daha eklenmiştir. Sözleşme 196 ülkenin oy birliği ile kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Ama sadece Amerika'da değil, onay veren bütün ülkelerde yürürlüğe girmiştir. Bu ülkeler arasında Bosna-Hersek ve Sırbistan da bulunmaktadır. Bosna-Hersek Hükümeti bu sözleşmeyi 1 Eylül 1993 tarihinde, Sırbistan Hükûmeti ise 12 Mart 2001 tarihinde onaylamıştır. Sözleşmenin hukuki bağlayıcılığı, ülkeler sözleşmeyi onayladıktan sonra başlamaktadır.

İlk olarak Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de "çocuk" kelimesinin nasıl tanımlandığına değinmek gerekiyor. Birinci madde: "Bu Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır." Bu maddeden anlaşılmaktadır ki, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır. Bosna Savaşı'nda çoğu çocuk yaşadığı olaylardan dolayı erken yaşta reşit olmak zorunda bırakıldı. Küçük yaşta silah kullanmayı öğrendiler. Erkek çocuklar babalarıyla, askerlerle nöbet tutmak zorunda kaldılar. Fakat ben bu Boşnak çocukları, bu sözleşme kapsamında çocuk olarak kabul ediyorum.

Bu sözleşmenin maddelerine geçmeden önce sözleşmenin önsözüne değinmek istiyorum. Önsöz, çocuk haklarının temel ilkelerini ortaya koymaktadır. Ayrıca, çocukların hem doğumdan önce hem de doğumdan sonra yasal ve diğer şekillerde korunmasına ve çocuğun içinde büyüdüğü toplumun kültürel değerlerine saygı gösterilmesine duyulan ihtiyacı yeniden teyit etmektedir. Uluslararası düzeyde iş birliği, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki çocuklar olmak üzere, çocuk haklarının korunmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Bu sözleşmenin önsözünde yazan hiçbir ilke ve hak Bosna soykırımında Boşnak çocuklara sağlanmadı. Bu savaşta çocuklara korkudan başka hiçbir şey verilmedi. Toplumun kültürel değerlerini öğrenecekleri yaşlarda bırakın kültürü, daha meyvenin ne olduğunu bilmiyorlardı. Savaş esnasında Bosna'da meyve çok nadir bulunuyormuş. Tek yedikleri BM'nin verdiği son kullanma tarihi 30 sene önce bitmiş kurtlanmış pirinç, mercimek ve yumurta tozu. Emine hanımın kitabından küçük bir örnek vermek istiyorum: Emine'nin babası eve meyve ile gelir. Büyük bir sevinçle

kızının avcuna meyveyi koyar. Emine çok sevinir ve meyveyi yere atar. Sonra babasına bakıp neden topun zıplamadığını sorar. Baba üzgün bir şekilde Emine'nin annesine bakar. Emine'nin annesi kızına göstermeden gözyaşlarını siler. Babası, Emine'ye o avcuna koyduğu şeyin top değil bir meyve olduğunu, soyularak yendiğini söyler ve meyveyi soyup kızına yedirir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de bulunan birkaç önemli maddeyi Srebrenitsa başta olmak üzere tüm Bosnalı çocukların 1992-1995 seneleri arasında yaşadıklarıyla karşılaştıracağım: İlk olarak üçüncü madde ile başlamak istiyorum. "Çocuklara ilişkin olarak kamusal ya da özel sosyal yardım kurumları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan bütün tasarruflarda, çocuğun yüksek yararı öncelikli olarak göz önünde bulundurulacaktır."

Bu demek oluyor ki çocuklarla alakalı alınan her kararda çocuğun yüksek yararı öncelikli olarak göz önünde bulundurulmalıdır. Ne yazık ki Bosna Savaşı'nda ve Srebrenitsa soykırımında Boşnak çocukların yüksek yararı hiçbir alanda öncelikli olarak göz önünde bulundurulmadı. Birleşmiş Milletler ve Sırp ordusu kendi aralarında anlaşıp, "güvenli bölge" olarak belirlenen Srebrenitsa'da Boşnak erkekleri, kadınları ve çocukları gruplara ayırarak otobüslere bindirip ölüme terk ettiler. Bu ka-

rarı vermeden önce BM'nin temsilcisi olarak bilinen Dutchbat (Hollanda askerleri) ve Sırp ordusu arasında gerilim yaşandı. Bu gerilim esnasında, 10 Temmuz 1995 tarihinde Hollandalı Bakan Voorhoeve bir televizyon programında "Önümüzdeki haftalarda en yüksek önceliği Hollanda ordusunun güvenliğine vermeliyiz" cümlesini kurdu. Bu cümleden sonra Hollanda Birliği'nin komutanı Karremans Sırplarla iş birliği yaptı ve Potočari güvenli bölgesinde bulunan Boşnakları gruplar haline getirip otobüslere bindirdiler. Buna gerekçe olarak da bunu yapmak zorunda olduklarını söyleyerek bu kararla kadınları ve çocukları kurtardıklarını belirttiler. Bu kararın kadınları ve çocukları korumak için alınmadığını hepimiz biliyoruz. Verilen hiçbir kararda çocukların yüksek yararı öncelikli olarak göz önünde bulundurulmadı. Aksine Hollanda askerlerinin yüksek yararı öncelikli olarak göz önünde bulunduruldu ve binlerce Boşnak ölüme terk edildi. Tek amaç bir an önce Hollanda'ya sağ salim varmaktı. Çocukların öldürülmesi, kadınlara tecavüz edilmesi umurlarında bile değildi.

Diğer önemli madde, altıncı madde. "Taraf Devletler, her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler. Taraf Devletler, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler."

Bosna Devleti soykırımla mücadele ettiği için çocuklara bu haklarını sağlayamadı. BM'ye bu maddede yazan azami çabayı göstermek düşerken, onlar sadece Srebrenitsa'nın düşmesine yardımcı oldu. Albay Karremans BM'den hava desteği istediği halde BM bunu reddederek bu çocukların ölmesine neden oldu. Bu çocukları babalarından, ağabeylerinden ve dedelerinden ayırarak ölüme gönderdiler. Sadece Srebrenitsa'daki çocuklar değil, tüm Bosna'daki Boşnak çocuklar benzer şeyler yaşadı. Bosna'nın çocukları eğitim alabilmek için keskin nişancılardan kaçarak savaşın ortasında okula gidiyorlardı. Her an keskin nişancılara hedef olup ölebilirlerdi. Yol üstünde bir BM aracına denk gelerek yolun küçücük bir parçasını ölüm tehlikesi altında olmadan geçmek, binde bir yakalanan bir şanstı. BM bunu bildiği halde çocukları evlerinden alıp okula kadar onlara eşlik etmedi.

Son olarak otuz sekizinci maddeye değinmek istiyorum. "Taraf Devletler, silahlı çatışma halinde kendilerine uygulanabilir olan uluslararası hukukun, çocukları da kapsayan insani kurallarına uymayı ve uyulmasını sağlamayı taahhüt ederler. ... Silahlı çatışmalarda sivil halkın korunmasına ilişkin uluslararası insani hukuk kuralları tarafından öngörülen yükümlülüklerine uygun olarak, Taraf Devletler, silahlı çatışmadan etkilenen çocuklara koruma ve bakım sağlamak amacıyla mümkün olan her türlü önlemi alırlar."

Boşnak çocuklar hiçbir şekilde savaştan korunmadı. Aksine, erkek çocuklar nöbet tuttular, gerektiği zaman silahla Boşnak halkını savundular. Sırplar ise gördükleri çocukları katlettiler. Dağlardan nişan alan nişancılar oyun oynarcasına çocukları öldürdüler. Daha dünyaya geleli bir saat olmamış Fatima Muhiç'i UNPROFOR'un (United Nations Protection Force/ Birleşmiş Milletler Koruma Gücü) gözleri önünde annesinden ayırıp katlettiler. Fatima, 2012 yılında toplu bir mezarda bulundu ve defnedildi. Hani bu çocukların korunmaya hakları vardı? Hani BM onların güvenliği için oradaydı?

Sonuç olarak, BM için Hollandalı askerler Boşnak çocuklardan daha önemliydi. Temmuz 1995'te onların tek amaçları bir an önce Hollanda'daki evlerine, kendi çocuklarının yanına dönmekti. Srebrenitsa'da ölüme terk ettikleri çocuklar, o çocukların babaları, ağabeyleri, dedeleri onlardan daha değersizdi, evcil hayvanlarından bile değersizdi.
Unutma, Türk'ün evladı! Sömürgeciler, bütün ilkeleri kendi menfaatleri için koyuyorlar ve kendi çıkarlarını korumak için denklem kuruyorlar. Onların demokrasi dedikleri, hürriyet dedikleri, aidiyet dedikleri, barış ve hoşgörü dedikleri ilkeler Saraybosna'da, Srebrenitsa'da, Bosna'nın her yerinde toprağın altına gömüldü. Hem de çok acı hatıralarla. Boşnak çocuklar öldürüldüler, boğazlandılar, tecavüze uğradılar. Unutma! Sömürgeciler seni tamamen Asya'ya sürmek için planlarını adım adım işletecekler. Bir gün sıra bize gelecek. Seni yok etmek için bin yıldır hazırlananlar bir gün bile dinlenmeden çalışıyorlar. Sen Türk'sün. Bir ırk, bir din, bir mezhep değilsin, olamazsın. Onun için bilinçlenmemiz gerekiyor. Soykırımı unutmamamız gerekiyor. Unutursak, tekrarı bizi bekliyor!

ÜSTÜMDEKİ KIRMIZI YORGAN

Merve ŞAHİN / Danimarka

Toprağa bakıp
Sıramı bekliyordum
Aynı zamanda kahkahaların arasındaydım
Önümde babam
Ve ben hayal ediyordum
Sol yanımda kız kardeşlerimi ve annemi
Toprak bizi çağırıyordu
Yemyeşil dağların arasında
Yankılanıyordu sessizlik
Üşüyorum anne
Bir ses ile sessiz bir uykuya daldım
Üstümde kırmızı yorgan
Isınmaya yetmiyordu
Önümde babam
Ona sarılsam ısınır mıydım?
Seni bekliyorum anne
Üstümdeki kırmızı yorganı değiştirmeni
bekliyorum.
Yorganım yeşil olsun
Üstünde mavi kelebekler uçuşsun
Yanımda her gece okuduğun masallar olsun
İçinde kardeşlik, huzur ve sevgi olsun

SENSİZLİK

Merve ŞAHİN / Danimarka

Bir ses tanıyorum
Uzaklardan gelen bir ses
Kuşlar ötmüyordu
Sanki onların yerini mermiler almıştı
Bir ev tanıyorum
İçi küçük delikler sayesinde aydınlanıyor
İçinde aile hayali ile canlanıyor
Burası beni sensiz bıraktıkları yerdi
Bir yüz tanıyorum
Geçenlerde beni sensiz bırakan yüzü gördüm baba
İçimdeki nefret değildi
Kin ve intikam hiç değildi
Sensizliği bunlarla dolduramazdım
Sen bana nefreti, kini ve intikamı öğretmemiştin
Sen sevgi ve huzur veriyordun
Ve bu yüzden sensizliği sevgi ve huzurla doldurdum.
Bir acı tanıyorum
Affet baba...
Gözyaşlarım gözükmese bile
İçimdeki boşluğu acıyla da doldurdum
Bir hayat tanıyorum
Kalbim hala ilk günkü gibi ağlıyor
Ve hayatım bensiz devam ediyor
Bu hayat sensiz olmadı baba...
Bir çocukluk tanıyorum
Bana bisiklet sürmeyi öğretecektin
Hala öğrenmedim
İstemem zaten öğrenmeyi
Eğer sen öğretmeyeceksen...
Bisiklet sürmeyi öğretemesen bile
Yokluğun bana çok şey öğretti
Özlemi, acıyı, beklemeyi...
Bir hikâye tanıyorum
Beni anlatıyorlar baba
Lakin acılarımı hissetmiyorlar
Yakında 35 yaşında olacağım
Ama dünya yaz gününde hala soğuk
Güneş senin ellerin kadar ısıtamıyor ellerimi
Hala acı içinde yüreğim
Bir toprak tanıyorum
Her gelişimde öptüğüm bir toprak
Kimsenin veremediği sıcaklığı veriyor
Ve her defasında ruhun bana sarılsın diye dua ediyorum
Lakin toprağı kıskanıyorum baba
Ben senin kızınım
Ama ben sana sarılamıyorken
Toprak sarılıyor
Bir sensizlik tanıyorum
Sensizliğin yılı 1995 olmuştu
Ve adını Bosna soykırımı koymuşlardı
Soykırım bitmişti
Lakin sensizlik
Bitmedi

HATIRLAMAK

Merve ŞAHİN / Danimarka

Koşuyorum nefret kurşunlarının arasında
Evde bekler ailem hazır olda
Hedef bir damla su ile
Bir adet umut ve insanlık
Adaletsiz bir savaşın ortasındayım
Nişan almışlar kalbime
Durmak bilmeyen ateşler
Umudumu yok edemezler
Sokakları süsleyen acı kırmızı dolu güller
Her gül dikeniyle batar insanlığın özüne
Düşüyorum kırmızı gülün üstüne
Evde bekler ailem acılar içinde
Tarih unutmaz insanlığın yok oluşunu
Bosna dağları yankılanır her temmuz ayında
Topraktaki çiçekler kan ile sulanmış
Her çiçek bir şehidimiz
Koparmaya kıyamaz annelerimiz
Konar mavi kelebekler gördüğü her nurlu çiçeğe
Ölümden korkmuyoruz
Lakin olmuş unutkanlık düşmanımız
Unutmak... ve unutulmak...
İşte o zaman gelecek parlak değildir
Bizi unutmak
Soykırımı unutmak demektir
Ve eğer soykırımı unutursanız
İnsanlık unutulmuş demektir
Geleceğin görevi
Hatırlamak
Ve hatırlatmaktır

AVRUPA'NIN KUDÜS'ÜNE YOLCULUĞUMUZ

Bahar ÇORUK / Hollanda

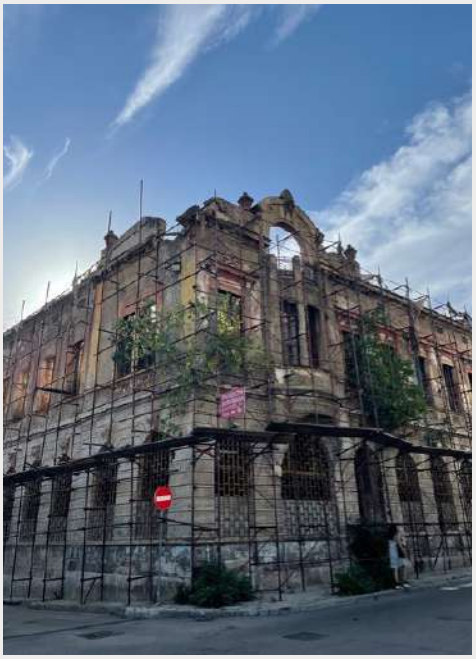
Savaş denildiğinde aklımıza ölümler, kıtlık, yoksulluk ve yetim kalan çocuklar gelir. Her savaş, geride kalanlar için unutulmaz acı izler bırakır. Bosna Savaşı ve özellikle Srebrenitsa Soykırımı dendiğinde birçoğumuz 90'lı yıllarda Avrupa'nın ortasında bir insanlık suçu işlendiğini çok iyi biliriz ama detaylarına pek vakıf değilizdir. Çünkü bu trajik olay sürekli üstü kapalı bir şekilde anlatılır. Avrupa'daki tarih kitaplarında da yer almaz. Avrupa'nın ortasında Müslüman bir ülke istemeyen tüm dünya bu vahşete sessiz kalmayı tercih ediyor. Vicdanlar mı? Sessize alınmış. Günümüzde Filistin, Myanmar, Lübnan gibi halkı Müslüman ülkelerde hala masumların canına kıyılıyor. Bu sözde medenilerin dişlerinden kan damlıyor hala.

YTB'nin bana sunduğu Bosna-Hersek İnsan Hakları Eğitim Programı sayesinde yaşanan acıları çok yakından öğrenme ve anlama fırsatı buldum. Bizim gibi Avrupa'daki gençlere tarihin sayfalarında utanç ve acı dolu izler bırakan kanlı Bosna Savaşı'nın detaylarını öğrenmemiz, insan hakkının, yaşama, var olma hakkının ne demek olduğunu kavramamız için verimli bir program düzenleyen YTB'ye ve bütün emeği geçenlere tekrar teşekkürlerimi sunarım.
Bu programda öğrendiklerimi ve tanık olduklarımı sizlerle paylaşmak isterim.

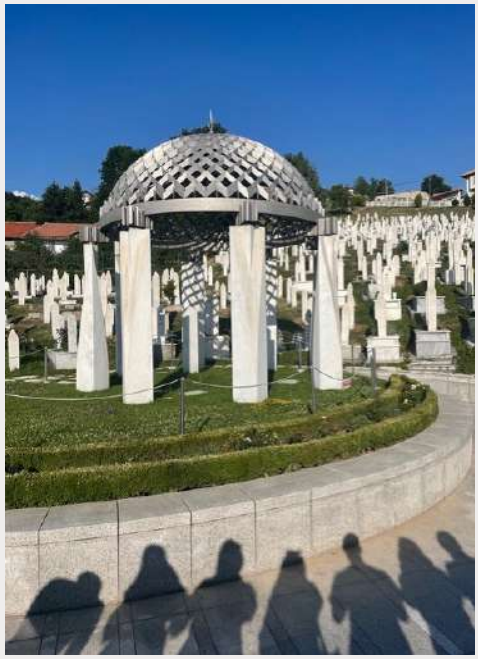
Kalıntılarına ulaşılabilen 19 şehit daha Srebrenitsa Soykırımı'nın yıl dönümü olan 11 Temmuz'da Srebrenitsa'daki Potoçari Anıt Mezarlığı'na defnedildi ve ben oradaydım.

Şehitlerin yakınlarının ve orada bulunan Boşnak halkın acıları öylesine tazeydi ki... Hele o tabutların başındaki teyze... Hepimizin yüreğini dağladı. Ağabeyini ve babasını 26 yıl sonra toprağa verecekti. Artık mezarları vardı ve oraya gidip onlar için dualar ve Yasin'ler okuyabilecekti. Ulaşılabilen birkaç kemiği toprağa vermenin ve "Çok şükür artık birer mezar taşları oldu." diye düşünmenin huzurunu ve hüznünü Bosna halkıyla birlikte yaşadık. Binin üzerinde soykırım kurbanının ise hala kalıntılarına ulaşılamamış olması, Srebrenitsa'da yaşanan zulmün ne kadar büyük olduğunu gösteriyordu.

Aradan geçen yaklaşık 30 yıla rağmen yaşanan savaşın izleri tazeliğini koruyor. Birçok binadaki kurşun ve yangın izleri ilk günkü gibi belirgin bir şekilde duruyor. Kuşatma boyunca 10 bin bina yıkılmış, 100 bine yakın bina zarar görmüş. Binaların sadece yüzde 13'ü zarar görmemiş. Her gün ortalama 329 bomba şehri vurmuş, 22 Temmuz 1993 tarihinde sadece bir günde 3.777 bomba patlamış. Ve o binaların içinde bebekler, çocuklar, gençler, anneler, babalar, nineler ve dedeler... Kısacası yitip giden hayatlar... Ne için, ne uğruna?

Beni derinden üzen ve bir o kadar da etkileyen bir başka konu daha vardı: Saraybosna şehri ve onun nadide tarihi kaynaklarını, el yazması eserlerini barındıran kütüphaneleri bombalanırken, bir grup Boşnak canları pahasına kültürel miraslarını kurtarmak ve korumak için yanan kütüphanelerden koli koli kitap kaçırmışlar. Onları iştahla bekleyen keskin nişancılara aldırmadan...

Sırplar, Vijeçnitsa Milli Kütüphanesi'ni 25 Ağustos 1992'de bombalamış ve yakmışlar. Yangın üç gün sürmüş. 155 bini el yazması olmak üzere yaklaşık 2 milyon eser bu yangında kül olmuş. Bu bir kültür, tarih, hafıza soykırımı...

İçinizi rahatlatacak ve hepimize soluk aldıracak bir bilgiyi paylaşayım sizinle: Yunus Emre Enstitüsü "Balkanlar'da Kültürel Mirasın Yeniden İnşası" adlı proje kapsamında Osmanlı'dan kalma yazma eserleri dijitalleştirmiş. TİKA da Devlet Arşivleri'nde bulunan el yazmalarını dijitalize ediyormuş. Artık kültür mirasını yok edemeyecekler. Kütüphanelere ve müzelere yaptığımız ziyaretlerde birçok değerli eseri yakından görebilme şansı bulduk.

Yusuf Peygamber gibi atıldığı kuyudan çıkartılarak ülkesinin en zor zamanlarında halkına liderlik ve rehberlik yapmış, Bosna-Hersek'in bağımsız bir ülke olmasını sağlamış olan Alija İzetbegoviç'ten bahsetmeksizin Bosna'dan bahsedilebilir mi?

Kabrinin bir anıta dönüştürülmesini istemeyen, mezar taşına "Abdullah" yani "Allah'ın kulu" dışında hiçbir şeyin yazılmasını istemeyen bir cumhurbaşkanı ve bir lider... Yanı başındaki Osmanlı mezarlığında yatan Osmanlı askerleriyle, Bosna Savaşı'nda şehit olmuş evlatlarıyla kucak kucağa defnedilmek istemiş. Kabri yapan Boşnak askerler toprağı kazma kürekle acıtmak istememiş, elleriyle kazmışlar. Merhamet bu işte... İzetbegoviç'in kabrine İstanbul'dan, Fatih Sultan Mehmet Han'ın türbesinden toprak getirilmiş.

Aynı zamanda bir düşünce adamı da olan Alija İzetbegoviç'in bir sözüyle bitirmek istiyorum yazımı: "Bizi toprağa gömdüler fakat tohum olduğumuzu bilmiyorlardı."

İnşallah her birimiz Allah'a lâyık kul, Peygamber Efendimiz'e lâyık ümmet ve vatanına milletine hayırlı bir evlat olmayı başarırız.

BOSNA HATIRALARIM

Ayşe YAYA / Almanya

Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'nın düzenlediği "Bosna Hersek İnsan Hakları Eğitim Programı" vesilesiyle bir hafta boyunca Bosna'nın birçok şehrini görme ve değerli bilim insanlarından eğitimler alma fırsatı bulduk. Bunların yanı sıra, programın başında Boşnakların iki özel gününde orada bulunma onurunu yaşadık.
Sizinle bu iki güne ait hatıralarımı paylaşmak istiyorum: Marş Mira'da şahit olduğum ve ömrümün sonuna kadar kalbimde saklamak istediğim birçok anım oldu. Avrupa'nın farklı ülkelerinden o gün tanıştığım Türk arkadaşlarımla birlikte başladığımız yolculuk, güzel dostluklara dönüştü. Bunun yanında elbette zorlu yürüyüşte tanıdığım ve tanımadığım, bu yürüyüşü aynı nedenlerden dolayı yaptığımız insanlarla yardımlaşmak, hâl hatır sormak, birbirimizi motive etmek, beraber gülüp beraber gözyaşı dökmek ve tam anlamıyla "yoldaş" olmak... Bunların hepsi çok özel bir deneyim oldu.

Birkaç kareyi bu yazımda sizlerle paylaşıp ölümsüzleştirmek istiyorum: Biz birkaç saat yürüdükten sonra yavaş yavaş yorulmaya başlamışken, sağ tarafta çimenlere oturmuş bir yaşlı amca gördük. Yalnızdı. Bir Bosna bayrağı ve bir Türk bayrağı vardı yanında taşıdığı. Biz gençler için bile çok zorlayıcı olan bu yürüyüşte onun, elinde bizim bayrağımızı taşıması bende tarifi zor duygulara neden oldu. Saygı, sevgi, minnet, vefa ve biraz da gözyaşı. Selamımızı aldı ve gülümsedi. Garip olan şu ki, bu durum aynen bu şekilde bir iki kez daha tekrarlandı. Biz onu oturup dinlenirken elindeki bayrağımızla fark ediyorduk, selamlaşıp geçiyorduk ve onu her nasıl oluyorsa yine önümüzde bir yerde oturup dinlenirken buluyorduk. Ne ara yanımızdan geçti, geçti mi geçmedi mi, inanın hiç bilmiyorum. Bu olay benim için hâlâ bir muamma.

Bir zaman sonra bir yokuşu çıkarken biraz zorlanmış ve neredeyse bu yokuşu çıkabileceğimize olan umudumuzu tüketmiştik ki, yolun kenarında oturmuş dinlenen bir grup Boşnak'ın bunu fark ederek, "Siz Türk'sünüz, durmak yok, yola devam!" sözlerine şahit oldum. Bu sözlerin etkisiyle o yokuşu çıktık.

Yol boyunca birçok güzel insanla karşılaştık. Kahve ikram etmek için bizi evlerine davet eden aileler oldu, evini onlarca yolcuya açanlar oldu. Yaptığı kurabiyeleri bütün katılımcılara dağıtan bir teyze vardı mesela, onun bakışını hiç unutmayacağım... İçinde yaşadığı duyguları tahmin edebiliyorum. Sözlerle değil ama kalple konuşmak... "Kalpten kalbe bir yol vardır görülmez" dedikleri bu olsa gerek.

Srebrenitsa Soykırımı'nın sene-i devriyesinde, 11 Temmuz'da, Potoçari Şehitliği'nde Boşnakların yanında olmak ve acılarını paylaşmak nasip oldu. Şehitlikte binlerce insan toplanmış, şehitlerimiz için dua ediyorduk. O dualara beraberce âmin demek nasip oldu. Bir kadın iki tabutun arasında oturmuş, bir o tabuta sarılıyordu, bir diğerine. Tarifsiz acılar, sayısız gözyaşı... Dilimiz bir olmasa da acısını dindirmeye çalıştık, "Allah", "dua", "şehit" ve "cennet" kelimeleri bizi ifade etmeye yetti. Akrabalarından biri sonra tercüme etti bize o teyzemizin söylediklerini: Meğer 26 yıl sonra o gün toprağa vereceği cenazeler babası ve kardeşi imiş. Ah teyzem, sana bir mezar taşını bile çok gördüler...

Önceki gün de şehitlikteydik. Orada başka bir kadın bize yüzüğünü gösterip onunla gitmemizi işaret etmişti. Bizi götürdüğü kabir eşine aitti. Yanındaki iki adet boş mezarı bize anlatmaya çalıştı. Ailesinden iki şehit daha vardı ama 26 yıl sonra bile bulunamamışlardı. Onlar

bulununca buraya defnedilecekti. Boğazım düğümlendi.

Tüm bu acıların ortasında güçlü Boşnak kadınları fark etmemek ve onlara hayran olmamak elde değildi. Her şeye inat ayakta duran, şehitleri için mücadele eden, gözyaşı döken ama asla boyun eğmeyen o Boşnak kadınlar benim için birer umut, fedakârlık ve cesaret timsali...

Merasim sona erdiğinde, biz tekrar şehitlere dua edip vedalaştıktan sonra çıkışa doğru ilerlerken ellerinde Türk bayrağı ile şehitlikte gezen iki çocuğa rastladık. Biri kız biri erkek olan bu tatlı çocuklarla kısa bir sohbetimiz oldu, kendimizi tanıttık ve onların da isimlerini öğrendik. Yaşları itibari ile İngilizce anlaşabilmemiz de mümkün olmadı. Ellerimle bir kalp yaptım: "Sizi seviyorum." Onlar da gülümsedi ve onayladılar. Bence biz anlaştık. Belki de tek bir kelime bile Türkçe bilmeyen ama Türk bayrağını sevinçle taşıyan çocuklar...

Sözlerimi bana çok ilginç gelen bir anımla bitirmek istiyorum: Marş Mira'ya hazırlık yaparken bir internet sayfasına rastladım. Sayfada Srebrenitsa ve Marş Mira ile ilgili paylaşımlar yapılıyordu. Birkaç soru sordum ve sorularım Almanya'da bana sadece 250 kilometre uzakta yaşayan Boşnak bir hanım tarafından cevaplandı. Israrla daha önce kendisinin Marş Mira'da kullandığı yürüyüş değneklerini göndermek istediğini söyledi. Ben havaalanında uçak beklerken eve ulaşmış kargo. Değnekleri kullanmak nasip olmadı ama o Boşnak hanımın bu jesti benim için çok değerliydi. Birbirini tanımayan iki insan birbirine sevgi besliyor, birbirinin acısını paylaşıyor ve yardım etmeye çalışıyordu. Marş Mira'ya katıldığımız için defalarca teşekkür etti ve katılan arkadaşlara selamını iletmemi istedi.

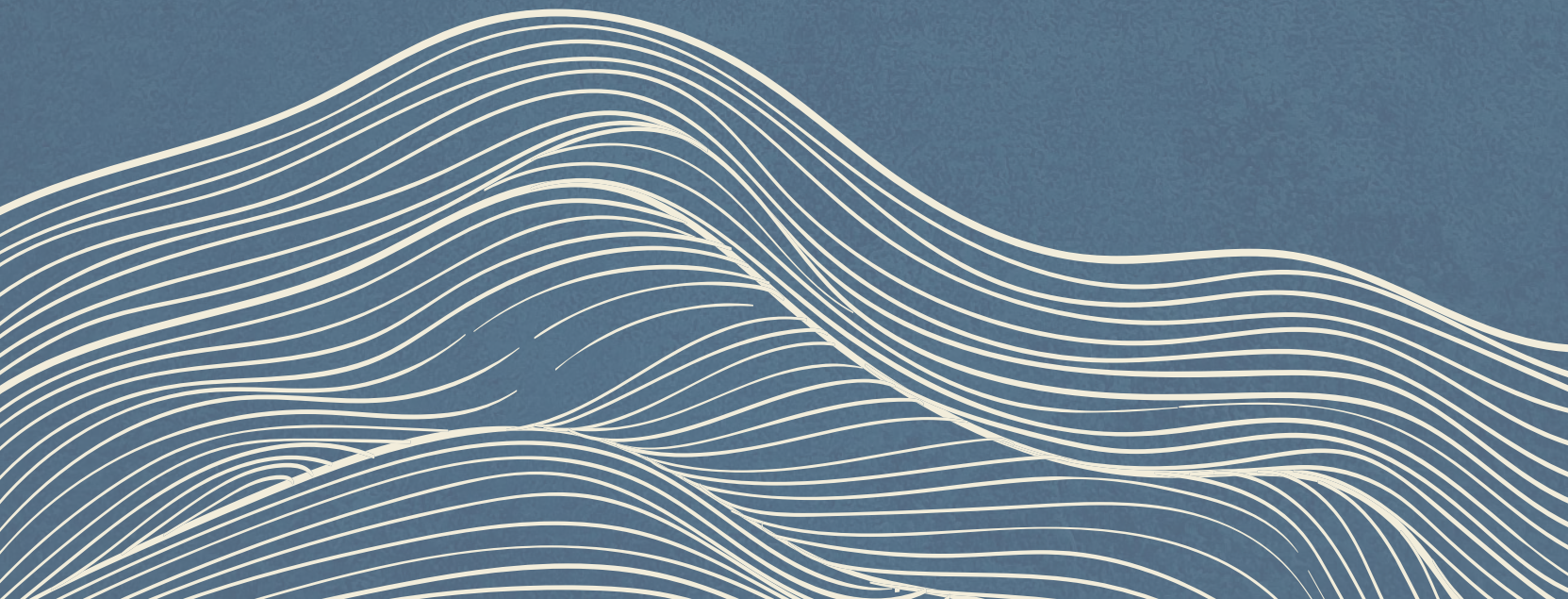
Bosna-Hersek'e dördüncü gidişimdi bu. Her zaman bizlere karşı özel misafirperverliklerine, vefalarına ve dostluklarına şahit olmuştum. Mesela 2019'daki ziyaretimde soykırım yaşanan Ahmiçi Köyü'nün cami imamı "Burası sizin eviniz, evinize hoş geldiniz." demişti. Türkçe söylemişti bunları. Çarşı pazarda bile sırf Türk olduğumuz için bize gösterilen ilgi ve hürmete kaç kez şahit olmuştuk.

Ama bu defa, en acı günlerinde ellerinde bizim bayrağımızı görünce bir şeyi çok daha iyi anladım: Bize çok iş düşüyor. Biz Türkler yaşadığımız ülkelerde Boşnakların acılarını duyurmalıyız. Hâlâ bilmeyenlere anlatmalıyız. Medeniyetiyle övünen Avrupa'nın ortasında, Birleşmiş Milletler 'in kontrolü altında gerçekleşmiş bu akıl almaz soykırımları duyurmalı, hâlâ inkâr edenlere karşı mazlumların hakkını savunmalıyız.

Peki
Neden Türk bayrağı? Neden biz?
Çünkü,
Biz alan değil, vereniz.
Biz olanı yıkan değil, hizmet götüren ve inşa edeniz.
Biz iyi gün değil, kötü gün dostuyuz.
Acılara sırt çeviren değil, bilakis acıları dindirmeye çalışanız.
Biz bekleneniz, gönülleri yapanlarız.
Boşnaklar ve Türkler arasındaki dostluk, hatta dostluktan öte kardeşlik en az 558 yıldır sürüyor. Kardeşlik bağımızın hiçbir zaman kopmaması duası ile...

Bu eşsiz deneyimleri yaşamamıza vesile olan YTB ailesine ne kadar teşekkür etsem az. Her zaman biz diaspora Türkleri için çalıştıkların biliyor ve her şey için teşekkürlerimi sunuyorum.

İNSAN HAKLARI EĞİTİM PROGRAMI'NDAN KESİTLER

EĞİTİM PROGRAMINA GENEL BAKIŞ

Yasin Ali KORKUSUZ / Almanya

12 Temmuz pazartesi günü eğitim programımızın açılışıyla birlikte ilk seminerimizi Uluslararası Saraybosna Üniversitesi'nden Hana Sarkinoviç-Köse ile gerçekleştirdik. Bu seminerimizin konusu *Uluslararası Ceza Mahkemeleri Mekanizmasının Srebrenitsa Soykırımı ve Ratko Mladiç Kararının Değerlendirilmesi* idi. Bu seminerde Uluslararası Ceza Mahkemelerinin Ratko Mladiç konusundaki yargı sürecinin çok yavaş işlediğini ve uluslararası sahadaki aktörlerden ötürü sıkıntıların ortaya çıktığını öğrendik. Özellikle Ratko Mladiç'in çok geç yakalandığı, yargılanmasının da kesinlikle geciktiğine değinildi. Sadece Ratko Mladiç ve Radovan Karadziç'in yargılanmalarının kamuoyu vicdanını rahatlamak adına kesinlikle yetersiz olduğunu ve soykırım kurbanı yakınlarının adalet beklentilerini tatmin etmediğini öğrendik. Soykırımın birçok failinin işledikleri suçlara rağmen ceza almamayı bırakın, yargılanmamış olmalarının kabul edilemez olduğuna değinildi.

Daha sonrasında aynı gün Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Başkanı Prof. Dr. Muharrem Kılıç ile *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri, Tarihi ve Temel Kavramları* ile ilgili seminerimizi gerçekleştirdik. Bu seminerimizde insan haklarının tarihteki konumunu ve oluşum sürecini işledik.

Günün sonunda Adalet Bakanlığı'ndan Tetkik Hâkimi Muhammed Taha Büyüktavşan ile *AİHM'nin Yapısı ve İşleyişi, Dini ve Kültürel Haklara Dair Emsal Kararlar* seminerimizi gerçekleştirdik. Bu seminerimizde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde açılan davaları inceledik ve dini ve kültürel haklara ilişkin emsal kararları öğrendik. AİHM'nin Bosna Savaşı sürecinde ve özellikle süreçten sonra yeterli etkiye sahip olamadığını anlamış olduk.

Eğitim Programımızın ikinci gününde Srebrenitsa Memorial Center Yöneticisi Dr. Emir Suljagic ile *Bosna-Hersek'te ve Srebrenitsa'da Soykırım ve İnkârı* konusunu işledik. Dr. Suljagiç, Srebrenitsa soykırımından sağ kurtulabilenlerden. Ailesinden birçok kişi soykırımda hayatını kaybetmiş. Dr. Suljagiç bizlere çok canlı bir şekilde olanları anlattı ve Bosna-Hersek'in Amerika ve Avrupa Birliği dâhil olmak üzere uluslararası aktörlerce bir devlet olarak kabul edildiği halde

Sırplar tarafından saldırılara uğramalarının uluslararası hukuka ne kadar aykırı olduğuna değindi.

Daha sonra Saraybosna Devlet Üniversitesi'nden Dr. Hamza Karçiç ile *Balkanlarda İslamofobi ve Nefret Suçları Raporu* ile ilgili seminerimizi ve ardından Ankara Medipol Üniversitesi'nden Doç. Dr. Ergin Ergül ile *Mevlâna Düşüncesinde İnsan ve İnsan Hakları* konusunu işledik.

Dr. Karçiç'in seminerinde özellikle günümüzde bile Boşnaklara karşı ırkçı saldırıların olduğunu öğrendik. Sırp bölgelerindeki okullarda kolay bir şekilde Çetnik davranışlarını devam ettiren çocukların bulunduğunu öğrenmek çok dikkat çekiciydi. Çetnikler için soykırım dönemindeki Republika Srpska'nın Sırp milislerinin kalıntıları denilebilir. Çetnikler Boşnak düşmanlığı yanı sıra aşırı ırkçı bir gruplaşma olarak nitelendirilebilir.

Eğitim Programımızın son gününde iki farklı çalıştaya katıldık. Çalıştaylarımızı Avrupa'da yaşayıp farklı sivil toplum örgütlerinde çalışan arkadaşlarla yaptık. Çalıştayların temel konuları *Müslümanlara Karşı Irkçılık ve Sosyal Medyanın Etkili Kullanımı* ile ilgiliydi.

KARA SAYFA

Ayşe AKGÜN / Hollanda

İnsan Hakları Eğitim Programı kapsamında uzman hocalarımızdan aldığımız eğitimler ve seminerler sayesinde insan hakları konusuna farklı bir perspektiften bakma ve meseleleri daha geniş bir çerçeveden okuyabilme yetisi kazandığımı düşünüyorum. Verilen teorik eğitimlerle ayrımcılık, nefret suçları ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yapısı gibi konularda tecrübe edindim. Bununla beraber Srebrenitsa Soykırımını ve doğduğum ve ikamet etmekte olduğum ülke olan Hollanda tarihinde yer alan olayları bizzat yerinde öğrendim ve gördüm. Hollanda için Srebrenitsa Soykırımı'nın bir kara sayfa olduğunu biliyordum lâkin savaşı yaşayan ve Marş Mira'da bu konuları, özellikle Hollanda devletinin savaştaki sorumluluğunu, Bosnalı bir ağabeyden duymak ayrı bir duyguydu. Okulda aldığımız eğitimlerde Srebrenitsa olayına neredeyse hiç yer verilmedi. Daha doğrusu anlatılmak istenmedi. Bu program kapsamında aldığım eğitimler ile bu konudaki eksiklerimi tamamladım ve programda edindiğim gerçek ve doğru bilgileri çevreme aktarmaya karar verdim.

SOYKIRIM VE BOSNA HERSEK HAKKINDA ÖĞRENDİKLERİM

Osman ÜLKER / Fransa

"Devletler, çıkarları doğrultusunda hareket eden soğuk varlıklardır." Friedrich Nietzche'nin bu meşhur sözü Boşnakların yaşadığı soykırımı anlatır gibi.

Soykırım kelimesi çok hassas ve duygusal etkileri çok ağır bir kelime olmasına rağmen onu bu kadar rahat ve sık kullanabilmemiz çok ilginç. Kendini savunma imkânı bulunmayan çok sayıda kişinin acımasızca öldürülmesi...

Peki, soykırım kelimesi ile Boşnaklar arasında nasıl bir ilişki vardır?

1995 yılında Srebrenitsa'da bir soykırım gerçekleştirdi Sırplar. Lahey Uluslararası Adalet Divanı, 2007 yılında Srebrenitsa ve civarında yaşananları "soykırım" olarak nitelendirdi. Soykırımın Bosna-Hersek içindeki Sırp failleri olan Radovan Karadziç ve Ratko Mladiç'in yanı sıra dönemin Sırbistan Cumhurbaşkanı Slobodan Miloşeviç Srebrenitsa'daki soykırımla suçlandı ancak Miloşeviç yargı süreci devam ederken tutuklu bulunduğu cezaevinde yaşamını yitirdi. Bir devletin cumhurbaşkanı soykırım suçlusu olarak yargılanırken, o devletin soykırımdan suçlanmaması ilginç bir durumdu.

Ratko Mladiç komutasındaki Sırp birlikleri 11 Temmuz 1995 günü BM'nin altı güvenli bölgesinden biri olan Srebrenitsa'yı ele geçirdi. Amaç soykırımın yapıldığı topraklardan Müslüman nüfusu söküp atmak, daha doğrusu bu toprakların altına gömmekti. O halde İslamofobik bir soykırımdı bu aynı zamanda.

Soykırımın baş faillerinden General Ratko Mladiç, soykırıma başlamak içi kollarını sıvarken şöyle demişti Sırp kameralara: "Türklerden intikam alma zamanı gelmiştir."

Bir Müslüman toplumun uğradığı soykırım ve bütün bu haksızlıklar uluslararası hukukun ve uluslararası ilişkilerin açıklarını gözler önüne serer. Bir halkın kaderi, her biri adaletsiz ve vicdansız olan birilerinin hamisi olmaya soyunmuş beş ülkenin ellerine bırakılmıştır. Sırpların hamisi durumundaki Rusya'nın Boşnakların çektikleri acılara son verme yönünde oy kullanmayacağı açık değil midir? Bağımsızlığı uluslararası arenada kabul görmüş bir ülkeye uygulanan haksız ve ölümcül silah ambargosunun, bu ülkedeki silahsız ve masum

insanlar birer birer katledilirken devamından yana oy kullanmak nasıl bir vicdanın işidir? Peki ya BM tarafından güvenli bölge olarak ilan edilmiş bir şehirde soykırım gerçekleştirilmesi neyin nesidir? Üstelik o şehre barışı koruması için yerleştirilmiş ve zavallı halka "Güvenin bize, size kimse bir şey yapamaz" demişken. BM Barış Gücü'ndeki Hollanda askerlerinden bahsediyorum, evet. O askerler kendilerine sığınan silahsız ve çaresiz Boşnakları soykırım yapmaları için Sırplara teslim etmişti. BM'nin "güvenli bölgesi" Srebrenitsa'da... O askerler daha sonra uluslararası mahkemelerce suçlu bulundu evet, ama bu kadar...

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'nın her yıl birkaç defa düzenlediği İnsan Hakları Eğitim Programı, bu sene Bosna-Hersek'te gerçekleştirildi. Ben de bu programın katılımcılarından biriydim. Çok öğretici, etkileyici ve unutulmaz bir program olduğunu belirtmek isterim.

Saraybosna'da gerçekleştirilen İnsan Hakları Eğitim Programı olağanüstü eğitici ve öğretici bir program oldu bizler için. İnsan hakları kavramı felsefi, tarihi, hukuki yönleriyle ele alındı. Özellikle Emir Suljagiç'ten dinlediklerim, Mevlana'nın insan hakları ile ilgili düşünceleri beni çok etkiledi. Bu program sayesinde ufkumun çok genişlediğini hissediyorum. Hepimiz kardeşiz ve aynı tarihi ve mirası paylaşıyoruz: Türk, Kürt, Boşnak, Azeri, Kazak...

Soykırımı unutmayacağız, unutturmayacağız!

Rahmetli Alija İzetbegoviç, "Soykırımı unutmayın, unutulan soykırım tekrarlanır." diyor. Avrupa, Boşnakların yaşadığı soykırımı başta soykırım kurbanlarının çocukları olmak üzere tüm dünyaya unutturmaya çalışıyor. Bütün bunlara tanık olduktan sonra bizlerin de artık önemli bir görevi var: Boşnaklara uygulanan soykırımı unutturmamak, ulaşabildiğimiz tüm ortamlarda dile getirmek, anlatmak, hatırlatmak.

Bize sağlamış olduğu tüm bu fırsatlar için YTB'ye çok teşekkür ediyor ve benim gibi Avrupa'da yaşayan birçok Türk gencinin bu tür etkinliklerden yararlanmasını ümit ediyorum.

FOTOĞRAFLARLA BOSNA HERSEK PROGRAMI

Marş Mira'nın üçüncü etabına başlarken

85 kilometrelik yolun 25 kilometrelik son etabını yürümeye başladık.

10 kilometrenin sonunda biraz mola ve Boşnak teyzenin elinden kahve.

Yürüyüşçülere kurabiye ikram eden Boşnak teyze.

Srebrenitsa'nın 19 yeni soykırım kurbanı şehidini daha kucaklamayı bekleyen mezar taşları.

Srebrenitsa-Potoçari Anıt Mezarlığı'na giriş yapan Marş Mira'cılarımız

Acı, hüzün, şehitlerimizin ruhuna Yasin.

Şehitleri beklerken.

Ne söylenebilir ki?

Evladının bir mezarı olacak artık.

Toplu mezarlardan çıkarılarak kimlik tespitleri yapılan 19 şehidimiz babalarının, abi ve kardeşlerinin yanına gömülmeyi bekliyor.

Ruhunuz şad, mekânınız cennet olsun.

YTB Başkanı Abdullah Eren ve gençlerimiz

Srebrenitsa'nın Çiçekleri

Kültür Bakan Yardımcısı Dr. Serdar Çam gençlerimiz ile buluştu.

Srebrenitsa Anma Merkezi-Soykırım Müzesi'nde.

İnsan Hakları Eğitim Programı (İHEP)-Saraybosna

Açılış Programı YTB Başkanı Abdullah Eren, T.C. Saraybosna Büyükelçisi Sadık Babür Girgin ve IUS Rektörü Prof. Ahmet Yıldırım katılımı ile Uluslararası Saraybosna Üniversitesi (IUS)'nde yapıldı.

Saraybosna Büyükelçimiz, Başkanımız ve IUS Rektörümüzle toplu fotoğrafımız-IUS

Seminerlerimizden Kareler

Bosna Hersek Kültür Programımız

Bosna Alija Izetbegoviç ile başlar. Ona ve Kovaçi Mezarlığı'ndaki tüm şehitlerimize rahmetle.

Başçarşıya'ya Sebil'den girilir.

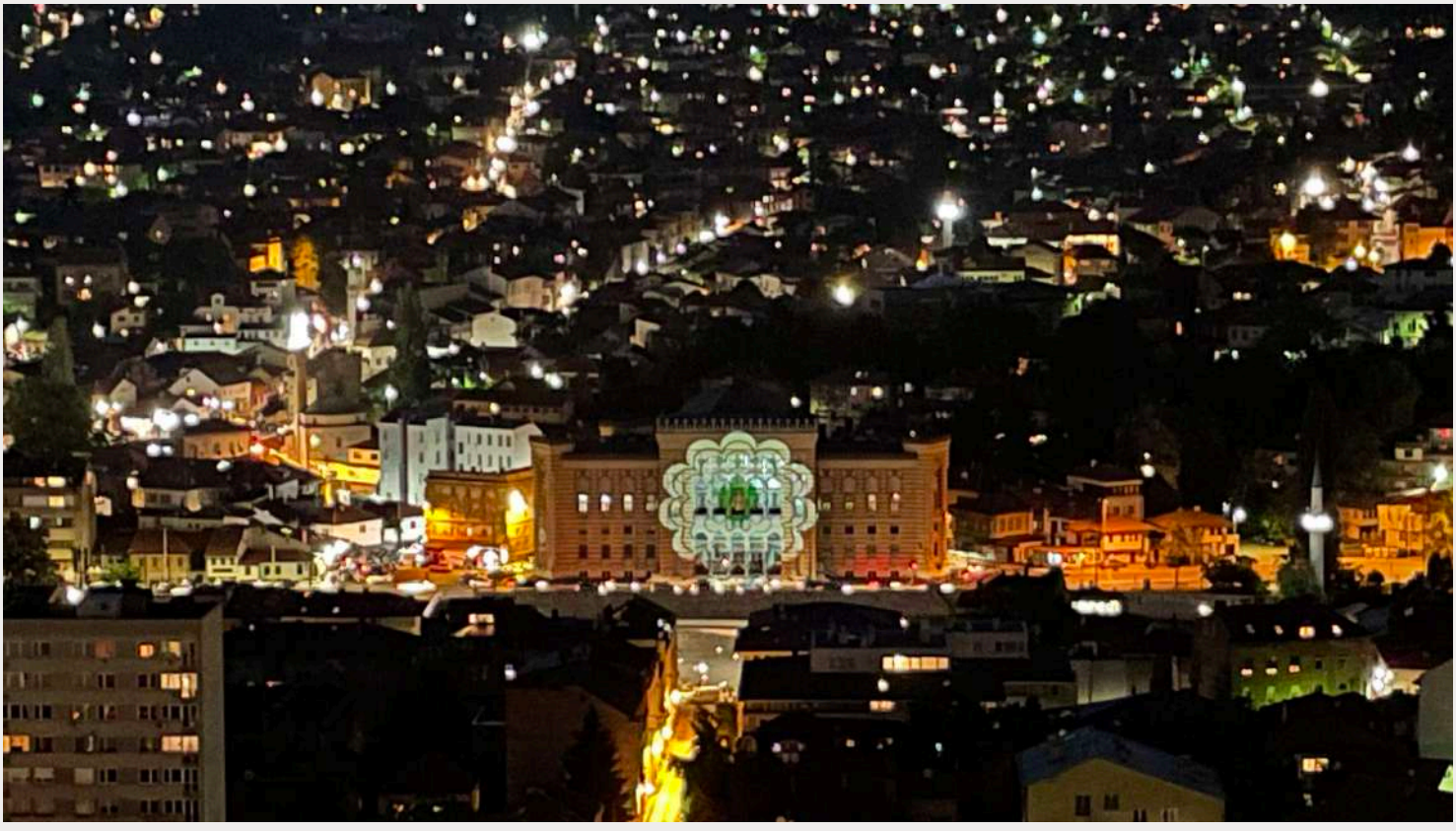
Birinci Dünya Savaşı Müzesi

Çarşı'da Bosanska kahva içmeden olmazdı.

Ferhadiya Caddesi: Kültürlerin buluşma noktası

Saraybosna Milli Kütüphanesi ve Srebrenitsa Çiceği

Savaşta Çocukluk Müzesi-Saraybosna

Savaş Suçları Müzesi-Saraybosna

Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi Müzesi

Gazi Hüsrev Bey Camii ve Sahat Kula

Saraybosna Yunus Emre Enstitüsü

İstikamet Hersek bölgesi.

15 Temmuz'u Mostar Yunus Emre Enstitüsü'nde andık.

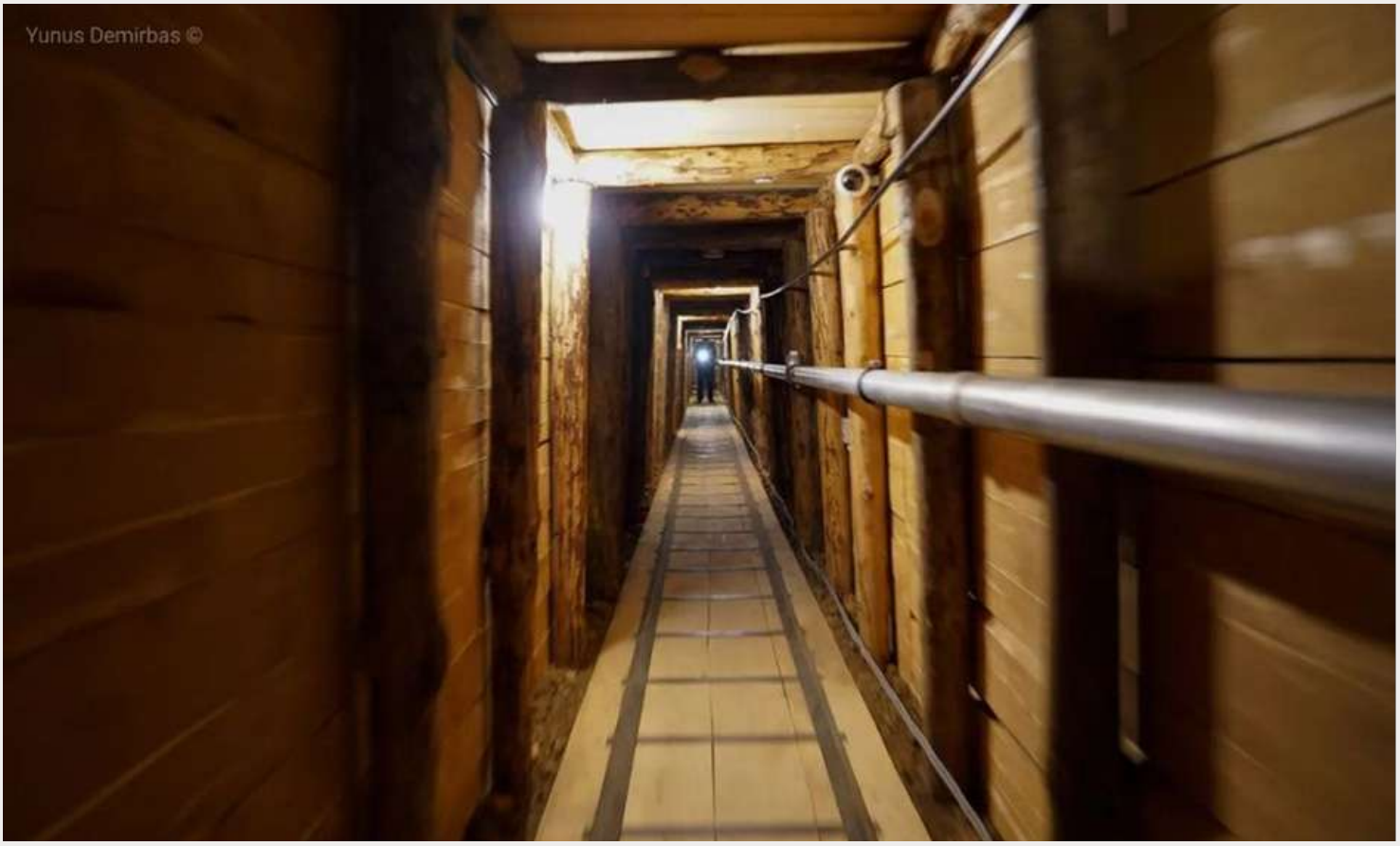
Neretva kıyısında bir Osmanlı köyü: Poçitely (Počitelj)

Alperenler Tekkesi ve Buna Nehri-Blagay (Blagaj)

Zümrüdi Neretva Nehri ve Mostar'ın incisi.

1992-1995 Bosna Savaşı sırasında Saraybosna'nın tek çıkışı olan Umut Tüneli'yle Bosna Hersek'e veda ediyoruz.

BOSNA HERSEK'E AKADEMİK BAKIŞ

“VON DER WAHRUNG DES WELTFRIEDENS UND DER INTERNATIONALEN SICHERHEIT”: DAS SCHEITERN DER VEREINTEN NATIONEN IM HERZEN DES BALKANS

Cennet ÇEVİK / Almanya

Der UN-Sicherheitsrat mandatierte 1992 die UN-Schutztruppe UNPROFOR (United Nations Protection Force) als Reaktion auf den Konflikt in Bosnien. Zu Beginn war die UNPROFOR damit beauftragt, humanitäre Hilfe an die Bevölkerung zu liefern. Im weiteren Verlauf wurden Schutzzonen errichtet für deren Überwachung die UNPROFOR zuständig war.[1] Jedoch spitzte sich die Situation durch die Angriffe der Serben zu, sodass ein militärisches Vorgehen der UN-Truppen erforderlich war. Die Tatsache, dass sich die Lage auf dem Boden rapide änderte, brachte sowohl die Truppen als auch den Sicherheitsrat vor neue Herausforderungen. Das Scheitern der UNPROFOR in Bosnien und Herzegowina deutet unstreitig auf einen Fehlschlag der Vereinten Nationen hin. In welchen Punkten die Schwachstellen lagen und wie sich diese auf den Einsatz der Truppen auswirkten, wird im Folgenden untersucht. Die Schwächen UNPROFORs werden sowohl aus rechtlicher Sicht als auch aus politisch militärischer Sicht näher erläutert.

1.In rechtlicher Hinsicht

Für das Einschreiten der UNPROFOR bedurfte es zunächst einer rechtlichen Grundlage. Insbesondere die Resolutionen des Sicherheitsrates stellten eine Ermächtigungsgrundlage dar und spielten bei der Umsetzung des jeweiligen Mandats eine große Rolle.

Mit der Aufstellung der UNPROFOR in Bosnien stand fast bis zum Ende des Konflikts die Durchführung humanitärer Hilfe im Vordergrund, statt einer schärferen Vollstreckung gegen serbische Truppen.[2] Die UNPROFOR war somit auf humanitäre Aufgaben eingestellt. Mit der Zuspitzung der Situation durch mehrfache Angriffe der Serben wurde trotzdem in den Folgeresolutionen auf die Zustimmung der Konfliktparteien rekurriert.[3] Es musste angesehen werden, wie Schutzzonen bombardiert werden, bis schließlich die Resolution 836 zur Gewaltanwendung ermächtigte. Plötzlich stand die UNPROFOR einem breitgefächerten Mandat mit humanitären und militärischen Aufgaben gegenüber.[4] Das Mandat erforderte Aufgaben, für deren Durchführung die Truppen aufgrund der Ausrüstung und fehlenden Übung nicht im Stande waren.[5] Statt eine Gesamtstrategie zu entwickeln wurden Mandate über Mandate erlassen, die teilweise nicht durchführbar waren und zu einer unstabilen Struktur der Truppen führten.[6] Die Mandate als solche wurden robuster als der Einsatz selbst.[7] Ein weiterer Aspekt ist, dass weder der Sicherheitsrat noch der Generalsekretär dazu neigten, die Resolutionen durch spezifische Artikel der UN-Charta zu definieren, sondern bei einem allgemeinen Ausruf des Kapitel VII verblieben.[8]

[1] *Simon, UN-Schutzzonen, S.2.*
[2] *Vgl. Boulden, Peace Enforcement, S.96.*
[3] *Hufnagel, UN- Friedensoperationen, S.253.*
[4] *Biermann/ Ugland, S.81.*
[5] *Biermann/ Ugland, S.108.*
[6] *Boulden, Peace Enforcement, S.115.*
[7] *Boulden, Peace Enforcement, S.116.*
[8] *Boulden, Peace Enforcement, S.96.*

Es wurden innerhalb von drei Jahren 14 Resolutionen erlassen, obwohl die Ausstattung und Unterstützung der Truppen nicht ausreichend waren.[9] Die robusten Mandate machten den Eindruck, dass der Sicherheitsrat den Konflikt ernst nimmt und strengere Maßnahmen ergreifen wird. Doch die Diskrepanz zwischen Theorie und Praxis, also die Unrealisierbarkeit der Resolutionen führte dazu, dass der Sicherheitsrat und somit die Vereinten Nationen ihre Glaubwürdigkeit verloren.[10]

2. In politisch –militärischer Hinsicht

Wie sich die militärische Strategie und Aufstellung sowie die politische Stimmung der Mitgliedstaaten auf den Einsatz der UNPROFOR auswirkte, wird im Folgenden analysiert.

2.1. Durchführbarkeit des Mandats

Ein wichtiger Grund, der zum Scheitern der UNPROFOR führte, war die mangelnde Unterstützung durch die Mitgliedstaaten.[11] Das Dilemma lag darin, dass die Staaten zwar den Konflikt gelöst haben wollten, sich jedoch kein Staat bereit erklärte physisch an diesem Prozess teilzunehmen.[12] Daher hatte der Generalsekretär Schwierigkeiten genügend Truppen anzufordern.[13] Dies lässt sich am Beispiel der Schutzzonen demonstrieren. Es wären 34.000 Blauhelme notwendig gewesen, um das Mandat wirklich umsetzen zu können.[14] Allerdings ist es den Mitgliedstaaten nicht einmal gelungen die light Option von 7600 Soldaten bereitzustellen. Es wurden lediglich 3000 Soldaten zur Verfügung gestellt.[15] Daraus resultierte ein Auseinanderfallen zwischen Mandat und Mittel.[16]

Zum Zeitpunkt der Einnahme Srebrenicas standen circa 600 leicht bewaffnete Soldaten 2000 schwer bewaffneten serbischen Truppen gegenüber.[17] Spezialisierte Militäreinheiten, die den Angriffen standhalten könnten, fehlten.[18] Die unterschiedlichen Ausbildung –und Ausstattungsniveaus[19] sowie unzureichende logistische Unterstützung und Budgetierung der UNPROFOR stellte eine große Schwäche dar.[20] Wenn der Sicherheitsrat ihre Fähigkeit zu robusten Mandaten ausbauen will, dann ist sie auch für die ausreichende Ausstattung und Bereitstellung von Ressourcen verantwortlich.[21]

Eine beeindruckende internationale Präsenz mit klaren Sanktionen gegen die Serben bei erneuter Gewaltanwendung hätte eine abschreckende Wirkung zeigen können.[22]

2.2. Koordination und Kommunikation

Eine weitere Schwachstelle lag in der internen Kommunikation und Kommandostruktur der Truppen. Der Ausgangspunkt für die mangelhafte Koordinierung war die unzureichende Kenntnis der Truppen über die tatsächliche Bedrohungssituation vor Ort.[23] Insbesondere vor der Übernahme der Überwachung der Schutzzonen hatten Truppen der UNPROFOR wenig Kenntnis über die Lage und damit einhergehend eine fehlende Kontrolle über die Operation.[24] Weiterhin stellten die langen und ineffizienten Berichtswege ein Problem für die Kommunikation dar, sodass die Informationsweitergabe enorm fehleranfällig wurde.[25] Die meisten truppenstellenden Staaten wollten ihre Truppen unter nationaler Kontrolle behalten, sodass bei einigen Einsätzen eine Integration in eine übergeordnete UN-Kommandostruktur verhindert wurde.[26] Die Kooperation der UN mit der NATO war ein wichtiger Schritt, um die robusten Mandate umsetzen zu können. Allerdings führte zum einen das dual key system zu einer unvermeidbaren Zeitverzögerung in der Entscheidungsfindung.[27] Unter dem dual key system versteht man, dass bei jedem Lufteinsatz durch die NATO die Zustimmung der UN-Befehlshaber vor Ort erforderlich war. Als die Dutchbat Soldaten in Srebrenica Luftunterstützung forderten, musste die Bewilligung eine lange Kommunikationskette durchlaufen.[28] Der Einsatz kam meistens viel später und es war zu wenig, um einen vernünftigen Erfolg zu erzielen.[29] Aufgrund möglicher Gefahren für die UNPROFOR kam es zu einem zurückhaltenden Einsatz der Luftunterstützung, wodurch der effektive Einsatz dieses Mittels verhindert wurde.[30] Zum anderen hatten die Kommandeure der NATO im Gegensatz zu den der UNPROFOR ein anderes Verständnis vom Einsatz.[31] Wollte die NATO mit den Angriffen einen militärischen Effekt erzielen, ging es hingegen der UN zuerst um die Sicherheit der eigenenTruppen.[32]

2.3. Kooperation der Mitgliedstaaten

Aus politischer Sicht fehlte den meisten der im Sicherheitsrat vertretenen

---

[9] *Biermann/ Ugland, S.108.*
[10] *Boulden, Peace Enforcement, S.116.*
[11] *Vöneky, ZaöRV 2002, S.579.*
[12] *Boulden, Peace Enforcement. S.113.*
[13] *Ebenda.*
[14] *Simon, UN-Schutzzonen, S.26.*
[15] *Ebenda.*
[16] *Vöneky, ZaöRV 2002, S.579.*
[17] *MacQueen, Vereinte Nationen 3/2015, S.103.*
[18] *Vöneky, ZaöRV 2002, S.579.*
[19] *Ebenda.*
[20] *Biermann/ Ugland, S.108; Vöneky, ZaöRV 2002, S.579.*
[21] *Kühne, Blätter für deutsche und internationale Politik, 7/2000, S.1363f.*
[22] *Giersch, Konfliktregulierung in Jugoslawien, S.235.*
[23] *Simon, UN-Schutzzonen, S.252.*
[24] *Ebenda.*
[25] *Simon, UN-Schutzzonen, S.255.*
[26] *Giersch, Konfliktregulierung in Jugoslawien, S.238.*
[27] *Vgl. Boulden, Peace Enforcement, S.100.*
[28] *Siekmann, The Fall of Srebrenica, S.307.*
[29] *The Fall of Srebrenica, Human Rights Watch October 1995, S.17.*
[30] *Simon, UN-Schutzzonen, S.25f.*
[31] *Biermann/ Ugland, S.55.*
[32] *Ebenda.*

Staaten der politische Wille der serbischen Gewaltpolitik mit schützender Gewalt entgegenzutreten.[33] Die ständigen Mitglieder des Sicherheitsrates blockierten zunächst eine militärische Intervention, damit kein Präzedenzfall für eine internationale Einmischung in einen Minderheitenkonflikt entsteht.[34] Frankreich und England wollten nicht über eine humanitäre Intervention hinausgehen.[35] Die USA wollten zwar militärisch gegen die Serben vorgehen, waren jedoch nicht willens eigene Truppen einzusetzen.[36] Russland versuchte sogar Zwangsmaßnahmen gegen Serben abzuschwächen.[37] China wollte sich in das europäische Problem nicht einmischen und hielt sich fern.[38] Einsätze waren im Hinblick auf die Konfliktlösung statisch und Großmächte hatten lediglich das Interesse Konflikte einzufrieren.[39] Erforderlich wäre ein politischer Kurswechsel gewesen, indem man beispielsweise damit beginnen würde, das Waffenembargo für Bosnien aufzuheben, damit diese sich wenigstens selbst verteidigen können.[40] Denkbar wäre auch die Legitimation einer „Uniting for Peace" Resolution durch die Generalversammlung, da der Sicherheitsrat bezüglich einer militärischen Intervention zunächst blockiert war.[41] Mehrfach wurden die Mitgliedstaaten dazu aufgefordert, Bosnien bei der Wahrnehmung ihres Selbstverteidigungsrechts nach Art. 51 der UN-Charta ihre Zusammenarbeit anzubieten.[42] Im Widerspruch auf das Selbstverteidigungsrecht blieb das Waffenembargo gegen Bosnien in Kraft.[43] Die Tatsache, dass die politischen Interessen der Mitgliedstaaten, insbesondere der ständigen Mitglieder im Vordergrund standen, machte ein einheitliches Handeln der Truppen unmöglich. Dazu zählen auch die unterschiedlichen Ausrüstungs-und Ausbildungsniveaus der Truppen. Hätte man von Beginn an ein Gesamtkonzept entwickelt, in dem der Schutz der Zivilbevölkerung Vorrang vor dem Schutz der Truppen und Interessen der Staaten genießt, so hätte man zumindest ein Scheitern der UNPROFOR vorbeugen können.

3. Ergebnis

Es wird deutlich, dass die interne Struktur im Sicherheitsrat Schwächen aufwies, die sich auf die Umsetzung des Mandats und somit auch auf den Einsatz der UNPROFOR auswirkten. Auch der fehlende Wille der Mitgliedstaaten, die operativen Friedenseinsätze mit ausreichend ausgerüsteten Truppen strategisch zu erfüllen, spielte eine große Rolle bei dem Scheitern der UNPROFOR. Die mangelnde Koordination und Kommandostruktur aufgrund ineffizienter Kommunikationswege beeinflusste die Struktur und Planung der Einsätze im Negativen.

Es ist wichtig, dass aus dem Fehlschlag UNPROFORs Lehren für zukünftige Einsätze gezogen werden, um in Zukunft Konflikte ernsthaft und erfolgreich lösen zu können. Damit die Einsätze erfolgreich durchgeführt werden können, muss zunächst sichergestellt werden, dass der Sicherheitsrat klare, glaubwürdige und erfüllbare Mandate erteilt.[44] Das heißt, dass die Truppen der Vereinten Nationen in der Lage sein müssen der Situation vor Ort gerecht zu sein.[45] Es darf nicht außer Betracht gelassen werden, dass für klar definierte Mandate ein Wechsel der Mentalität erforderlich ist.[46] Die Grundsätze wie Selbstverteidigung oder Unparteilichkeit müssten neu definiert werden. Die Truppen sollen zwar keine Partei ergreifen, jedoch heißt Unparteilichkeit nicht tatenlos zuzuschauen während die Bevölkerung auf brutalster Weise ermordet, vergewaltigt und misshandelt wird.[47] Um diese Mandate umzusetzen, benötigt man wiederum gut ausgebildete Truppen und mehr Kooperation sowohl auf nationaler als auch internationaler Ebene. Erst ein Zusammenspiel aller Aspekte wird vorbildlich für zukünftige Einsätze sein.

---

[33] *Kreß, Kompass 07-08/15, S.6.*
[34] *Giersch, Konfliktregulierung in Jugoslawien, S.217f.*
[35] *Ebenda.*
[36] *Giersch, Konfliktregulierung in Jugoslawien, S.218.*
[37] *Ebenda.*
[38] *Ebenda.*
[39] *Kühne, Blätter für deutsche und internationale Politik,7/2000, S.1355.*
[40] *Boulden, Peace Enforcement, S.101.*
[41] *Giersch, Konfliktregulierung in Jugoslawien, S.218.*
[42] *Giersch, Konfliktregulierung in Jugoslawien, S.219.*
[43] *Giersch, Konfliktregulierung in Jugoslawien, S.219.*
[44] *Brahimi Report A/55/305 S/2000/809, Abs.56.*
[45] *Griep, Vereinte Nationen 2/2002, S.64.*
[46] *Ryngaert/ Schrijver, NILR 2015, S.225.*
[47] *Ebenda.*

GENOCIDE IN BOSNIA AND KHOJALY: A CROSS-BORDER CONTEXT OF RECOGNIZING GLOBAL HISTORICAL FACTS

Mahluga ALLAHVERDİYEVA / Ukrayna

Abstract
The Khojaly massacre of Azerbaijanis and the act of genocide in Srebrenica became horrible examples of people's suffering, and the names of these settlements will never be just geographical names in the memory of people all over the world. The unifying catalyst between states in this situation is the element of passive or active non-intervention in conflict resolution, rendering assistance to the peaceful and vulnerable population, contrary to the current decrees and concepts of equality and morality.
The main objective of the article is to conduct an independent study of the genocide's facts and facts equated to genocide in Bosnia and Nagorno-Karabakh.
The author's conclusion made it possible to form a conceptual understanding of the crime of genocide. A review of international legislative initiatives regarding the genocide and facts about the terrible events in Bosnia and Nagorno-Karabakh clearly demonstrate the fact that the presence of a number of precedents in recent history, supported and verified by facts and information, clearly projects the incompetence or impossibility of existing regulatory legal acts to fully regulate and to prevent the corresponding conflict situations. According to the opinion of jurists and politicians, genocide can be prevented in the future only when the past is not hidden.

Key words: genocide; ethnic, racial, religious or national group; military conflict; victims of genocide.

Introduction
The end of the twentieth century was marked by a change in armed clashes. Internal conflicts in states have replaced interstate conflicts, and civilians have become the overwhelming majority of victims of various incidents. Acts of widespread violence required strengthening the international legal framework for government obligations to protect civilians. Instead of a confrontation between ideologies, an insoluble contradiction between two fundamental principles of modern international relations: the right of a nation to self-determination and the inviolability of borders has acquired an exceptional acuteness. The events in Nagorno-Karabakh and Bosnia were the alarming signals that indicated a new "challenge" to modern civilization.

The struggle for human rights and freedoms continues and improves, measures are continuously taken to prevent and condemn all types of crimes affecting the rights and freedoms of mankind (Matveeva, 2021). The UN General Assembly described genocide as "a refu-

sal to recognize the right to existence of entire human groups, just as homicide means a refusal to recognize the right to life of individual human beings" (Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, 1948). Thus, genocide is the deliberate and systematic destruction, in whole or in part, of an ethnic, racial, religious or national group (Afandiyev, 2021). Genocide focuses on atrocities against a specific group, the intentions of the criminals, and the targets against which crimes are committed (Schabas, 2016).

The international crime of genocide in the modern conditions of organizing the life of society in the state cannot be realized without the involvement of the state mechanism, including the executive, judicial and legislative branches of government with the help of the army (Vazhna, 2017).

Any military conflict inevitably brings untold suffering and hardship to the civilian population, especially children, the elderly and the infirm. Historical and legal analysis of such conflicts requires establishing the truth based on facts. For the international community, these crimes turned into a failure of the strategy of preventing atrocious crimes, showing the failure of the previous mechanisms of response and post-conflict construction (Bokeria, Sidorov, 2020). It is the factor of general indifference, because of the world political elites' corruption or banal indifference, that becomes a real catalyst in the emergence of monstrous conflicts, the consequences of which remain a bleeding wound on the body of our planet (Ivanov, 2019).

Based on the foregoing, it is highly relevant to consider the main issues related to the crime of genocide on the example of Bosnia and Nagorno-Karabakh. To achieve this goal, it is necessary to determine the following tasks: 1) to analyze international legal acts that characterize the crime of genocide; 2) to analyze the application of international obligations in relation to the crime of genocide on the example of the tragedies in Srebrenica and Khojaly; 3) to study several comments and recommendations of legal scholars regarding this topic.

Results

The international crime of genocide introduces the necessary sign of guilt, which in this case is a pronounced form of criminal intent, and genocide is not only a serious but also a mass violation of human rights (Vazhna, 2017). An important source of convention in the fight against genocide is the Rome Statute of the International Criminal Court (Rome Statute of the International Criminal Court, 1998), and according to Art. 5 of the Rome Statute, which extends the jurisdiction of the International Criminal Court to the crime of genocide, this act is considered one of the most serious crimes of concern to the entire international community.

The Balkans has long been a place where dangerous interethnic, interfaith and interstate conflicts are intertwined. The reason for this was the peculiarities of this region's formation, as a contact zone at the intersection of Europe and the Middle East, where the cultures of Islam and Christianity, Orthodoxy and Catholicism meet. By 1993, Srebrenica had become a Muslim enclave in the self-proclaimed Republic of Srpska. Srebrenica was practically deprived of supplies of food, medicine and fuel. According to UN Security Council Resolution 824 of May 6, 1993, the city was declared a demilitarized zone. Not far from it, in Potocari, a contingent of Dutch peacekeepers (600 people) was deployed, but the peacekeepers did not oppose the conduct of hostilities and punitive operations on both sides. In the early morning of July 6, 1995, the Bosnian Serb Army launched an offensive against Srebrenica. Fighting took place at various locations along the perimeter of the enclave. Until 9 July, the leadership of the United Nations Peacekeeping Force was unaware of the extent of the deteriorating situation in the area. The Dutch battalion, which did not have armored vehicles, artillery and air support, offered no resistance. Also, no assistance was provided to local residents who spent the night near the territory of the battalion in the hope of rescue by UN representatives. On July 11, after 5 days of shelling, the Srebrenica enclave fell.

Photo from bbc.com (unknown author)

According to information received from official sources, the first mass shootings began on 12 July, after a few women, children and the elderly, separated from males aged approximately 16-65 years, were deported by the Bosnian Serb army to Kladanj. Serbian militias began to snatch young men from the line and take them away - as it turned out, to be shot. Then at least seven thousand Muslim men and boys were killed - and this happened in a city that was under the protection of the UN (Odello, Łubiński, 2020). Srebrenica was declared a "safe zone", but this did not help to prevent the massacre. The bodies were scattered in the streets, which were then bulldozed into about 80 mass graves (BBC, 11.07.2020). Surviving eyewitnesses claimed that some people were buried alive and that children were killed in front of their fathers. Women and girls were also dragged out of line and raped.

Former commander of the Dutch battalion of UN peacekeepers, Lyudi de Vos, who was in Bosnia and Herzegovina during the 1992-1995 war, called the events in Srebrenica the greatest failure in the history of mankind and, in particular, the international community, which was responsible for this region. Leaving Bosnia before the bloody events, De Vos could not imagine that one of the bloodiest tragedies of recent decades would soon occur here. He stressed that the incident affected not only the Dutch military personnel who were carrying out their mission in Srebrenica, but also those military who did not set foot on this land. Some of the peacekeepers in Srebrenica subsequently committed suicide, accusing themselves of indifference amid the genocide.

The Secretary General of the Council of Europe Maria Pejcinovic Buric (Council of Europe, 11.07.2021), on the occasion of the day of remembrance for the victims of the genocide in Srebrenica, said that "the genocide in Srebrenica has become the most heinous crime in Europe since the Second World War."

Photo from https://warhead.su/ (author Pascal Guyout)

The UN International Court of Justice in 2007 called the events in Srebrenica an act of genocide. The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia has been instrumental in helping the international community accept, following these horrific events, a version of the genocide committed by the Serbs against the Muslim population of the enclave. In July 1995, the Hague Tribunal brought charges against the Serbian military leaders Radovan Karadzic and Ratko Mladic.

Mladic was found guilty by a court in The Hague in November 2017 of a number of crimes: murder, violation of the rules and customs of war, forced deportations, inhuman population movements, terrorism, and received a final, non-appealable sentence. He was later found guilty of the 1995 Srebrenica genocide and war crimes along with the former Bosnian Serb leader Radovan Karadzic, who was primarily responsible for the Srebrenica massacre. In 2016, he was sentenced in The Hague to 40 years in prison on a similar charge, and in 2019 the sentence was revised and commuted to life imprisonment. (BBC News, 08.06.2021).

According to Steinmeier (DW, 2020), the

Ratko Mladic in court in The Hague in November 2017. Photo: EPA-EFE/PETER DEJONG/POOL.

wounds inflicted on society 25 years ago have not yet healed. Responsible for this is also rhetoric, which constantly brings to the fore, what divides society. The President of the Federal Republic of Germany emphasized that in this situation, such concepts as community, common concerns and needs, striving for a prosperous future for their children in the European state of Bosnia and Herzegovina should come to the fore.

Another terrible act was occurred in Khojaly. Now Khojaly has turned into a terrible address where pogroms took place when Armenian criminals inflicted suffering on the people of this small Azerbaijani town. The Khojaly genocide has become one of the most brutal mass terrorist acts committed by Armenian criminals against Azerbaijanis. As a result, Azerbaijanis became exiles and were forced to leave their homes. The Armenians, who believed in the postulate of "great Armenia", used the policy of genocide against Azerbaijanis in 1905-1906, 1918-1920, 1948-1953 and 1988-1993 to carry out their tasks, relying on foreign support.

In 1987, following the results of the Armenian National Congress held in Paris, it was decided to apply the democratic transformations that took place at that time in the USSR in relation to the reunification of the Nagorno-Karabakh Autonomous Region with Armenia. During this period, the Armenians, taking advantage of the political situation prevailing in the USSR, immediately made a proposal for a territorial claim against Azerbaijan, which led to the fact that within a very short period, about 200 thousand Azerbaijanis living in Armenia were forced to massively deport, after which there were terror and murders of the Azerbaijani community of Nagorno-Karabakh. Since 1992, the armed forces of Armenia have purposefully carried out the seizure of the settlements of Nagorno-Karabakh, where Azerbaijanis lived. The terrible activities of the Armenian militants, which were directly related to the massacres in Karabakh, acts of terrorism in many settlements of Azerbaijan, and, without any doubt, the Khojaly genocide – all this will never be erased from the memory of people, and is a disgusting stain on the conscience of Armenian criminals.

Even though there was a statement of the territorial claims of one republic in relation to another, which were in one state, there was no legal reaction to these events. Instead, the leadership of the Soviet Union, which approved the Armenian claims, pursued a policy that resulted in an intensification of the conflict, and acts of ethnic cleansing of Armenians against Azerbaijanis were further developed on the territory of the NKAO and regions of Azerbaijan bordering on Armenia. The Armenian leadership, along with dozens of criminals, took part in the extermination and ethnic cleansing of Azerbaijanis in Nagorno-Karabakh in the occupied territories of Azerbaijan.

Artillery attacks with the use of, inter alia, chemical weapons were confirmed. It was impossible to approach the village from three sides, the population tried to leave through the mountain passes, but this was unsuccessful. Azerbaijani military formations were not able to help the local population, they could not even bear the dead.

According to confirmed data, because of the terrorist act committed in Khojaly, 613 Azerbaijanis were brutally killed. 1000 civilians of different age groups became disabled because of bullet wounds (Guliyev, 2020). With special cruelty, 106 women were killed, 63 young children, 70 old people, 8 families were completely destroyed, 25 children lost both parents, 130 - one of their parents, 1275 civilians were taken prisoner, about 150 of them still have not yet been found. According to information, 56 of the dead were burned alive, scalped, their bodies and heads were cut off, their eyes were gouged out, the stomachs of pregnant women were ripped open with bayonets, even children were not spared. Some residents who tried to flee died in pre-set traps. The horror of what happened lies in the statement that the inhabitants and defenders of Khojaly were delibera-

Photo from https://azertag.az/ (unknown author)

Photo from https://www.azerbaycan24.com (unknown author)

tely exterminated only for belonging to Azerbaijanis.

The "Independent" newspaper at that time wrote: the helicopter pilot saw below there were a large number of dead and wounded, he simply could not count them. Still living people raised their hands, asked for help. He saw the corpses of three children and a surviving two-year-old baby who was holding his dead mother by the hand and was trying to lift her, the attempt to land was unsuccessful because the Armenians started shooting, the helicopter was forced to fly away (AZERTADZH, 25.02.2021).

Honored journalist of Azerbaijan, screenwriter Nadezhda Ismayilova immediately flew with a team of cameramen to the scene (Moskva-Baku, 25.02.2021). She was struck by the deafening silence and emptiness of the city of Agdam, where there was not a single passer-by. As they approached the city center, they heard an alarming hum, when approached the main mosque, they saw people who were shouting, sobbing, literally howling, women tore their hair near the trucks with corpses. From the reaction of people, she realized that some of them really went crazy and, unable to bear what was happening, she lost consciousness.

49-year-old Durdana Agaeva experienced the horrors of those bloody events. A 20-year-old girl immediately after the massacre perpetrated by the Armenians tried to escape with her relatives by crossing the icy Gargar River, but together with her brother she was wounded, subjected to terrible torture in a prison in the city of Askeran. The incessant screams, pleas of women and children still haunt this woman. Remembering this nightmare, she cannot forget how the children cried and asked for food, while the Armenian soldiers killed them, threw them on the floor, and beat them with the barrel of a machine gun. They tied her to a chair, then threw her to the floor together with the chair, kicked her and beat her with a chain. She just wanted to die. D. Agayeva published the book "Eight Days in Armenian Captivity" in four languages, and all this woman wants is justice. President Erdogan called Durdana Agayeva the heroic daughter of Azerbaijan.

The head of the Azerbaijan World Congress Asif Kurban stressed that the incident was recognized as genocide by the parliaments of 15 countries and the legislative assemblies of 16 US states (Vestnik Kavkaza, 25.02.2021), and appealed to other states to follow their example.

The main task of the criminals responsible for the Khojaly genocide was to weaken the spirit of the Azerbaijani people, destroy the desire for independence, force them to abandon the struggle for

Durdana Agayeva. Photo from https://www.aa.com.tr/ (unknown author)

territorial integrity and seize a piece of territory. In addition, the task was to destroy Khojaly as a settlement of historical and cultural value. Today there is a lot of documentary evidence of the atrocities and monstrous outrages of the Armenian invaders against the Khojaly residents in the form of photographs and video footage from the scene of the tragedy, but the perpetrators have not been punished so far.

Azerbaijan is making every effort for international confirmation of the Khojaly genocide, providing true evidence of the Armenian-Azerbaijani Nagorno-Karabakh conflict, condemning the aggressors, and raising the demand for the return of illegally occupied lands. An example of this is the active work of the international campaign "Justice for Khojaly", which has become widely known thanks to the initiative of the vice-president of the H. Aliyev Foundation, L. Aliyeva, to which numerous civil society institutions have joined. The movement's main task is to draw the attention of state structures and the public of the whole world to this tragedy and the desire to give an appropriate assessment of the horrific events, thereby recognizing them as genocide against the Azerbaijani people (Justice for Khojaly, since 2008).

The United Nations Security Council in 1993 signed resolutions (UN Security Council Resolutions on Nagorno-Karabakh, 1993) on the illegal use of force against Azerbaijan and the occupation of its territories, while emphasizing the facts of violations of international humanitarian law, including the displacement of large numbers of civilians in Azerbaijan, attacks on civilians and bombing of settlements. In its decision of April 22, 2010, the European Court of Human Rights (Fatullayev v. Azerbaijan, 2010) designated the massacre of the Azerbaijani civilian population in the city of Khojaly as "acts of particular gravity that can be equated with war crimes or crimes against humanity." In accordance with the requirements of international law (Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, 1948), certain elements of genocide took place in attacks on citizens in Khojaly: confirmation of the intention to exterminate the group in full or in part; having enough destruction to affect a particular group as a whole; and a crime committed in a specific geographic area.

However, the Armenian-Azerbaijani Nagorno-Karabakh conflict has not yet been resolved within the framework of the norms and principles of international law, territorial integrity and sovereignty of the Republic of Azerbaijan, which this state adheres to. This position is based on the norms and principles of international law, the UN Charter, the Helsinki Final Act and numerous international documents adopted to resolve the conflict. Recognition of the Khojaly tragedy should become not only the realization of the rights of people subjected to bloody destruction, but also stand in the way of preventing genocide and massacres of the population of different countries in the future (Trend News Agency, February 22, 2021).

Thus, the facts about the terrible events in Bosnia and Nagorno-Karabakh, clearly demonstrate the reflection of the inaction of the authorized supervisory bodies and of all mankind as a whole. The unifying catalyst between states in this situation is the element of passive or active non-intervention in conflict resolution, rendering assistance to the peaceful and vulnerable population, contrary to the current decrees and concepts of equality and morality. The presence in recent history of a number of precedents, supported and verified by facts and information, clearly projects the incompetence or impossibility of existing regulatory legal acts to regulate and prevent conflict situations.

Photo from https://justiceforkhojaly.org/ (unknown author)

Discussion

The events of the 1990s transformed the perception of the reality of international crimes, the inhuman attitude towards the population made experts and government representatives look for new ways to prevent and respond to international crimes (Odello, Łubiński, 2020).

In this regard, UN Secretary General Kofi Annan emphasized that the twenty-first century must become the century of prevention and stated the need to adopt a “culture of prevention” and look through the “prism of prevention” (UN Secretary-General Report, Prevention of Armed Conflict, 2001).

Due to the specific intent of genocide

to destroy, in whole or in part, a nation, ethnicity, race and religion, in addition, the victims of genocide are defined as part of a group (nation, ethnicity, race or religion) (Schabas, 2016), the essence of the international crime of genocide, the analysis of the practice of its commission show that such a large-scale, serious and mass violation of human rights, which is genocide, cannot be realized outside the state system of implementation of the components of genocide. Genocide cannot be committed by accident, and in modern conditions of organization of society in the state it is virtually impossible for genocide to be carried out simply through the negligence of officials. The implementation of genocide involves a guilty intent to commit it and use state mechanisms and state financial resources, which requires a large number of consistently adopted by state bodies decisions, decrees or other documents of the bureaucratic mechanism of the system of state bodies. That is why the subject of the crime of genocide is not only individuals (or groups of individuals), but also the state as a whole (in particular, due to the application of international law, which establishes mechanisms for attributing behavior to the state) (Vazhna, 2017).

The legal basis for serious violations of human rights should not be limited to the internal space, but also to the international legal space, given its special nature. Defense efforts to find foreign support can be understood as a network that is voluntary and aimed at changing the behavior of countries and international organizations (Yunus et al., 2021). Inequalities in different countries create challenges for international capacity as well as opportunities to mobilize cross-border advocacy networks. The jurists emphasize that the state is a subject of international law with power, therefore, the state is required not to abuse its power. State obligations are governed by various international legal instruments. The protection of human rights is important for the emergence of the realization of human rights as a form of state responsibility (Yunus et al., 2021).
The coverage of very different factual scenarios and the apparent lack of a consistent approach to the interpretation of the threat of force in international law leave much room for doubt on a topic that is as complex as it requires clarification (Afkhazava, 2020).

Prevention of genocide has not yet become a property in the modern era of international law. After Srebrenica, which woke the world up and put the issue of genocide back on the international agenda, the destruction of groups continues to this day (Schiffbauer, 2018).

According to the legal scholar, voicing and condemning past situations of genocide can be quite painful, due to the fact that it can mean admitting one's own guilt (respectively, the guilt of one's ancestors). But the lack of condemnation pushes criminals in different parts of the world to the inspiration to commit atrocities. In this regard, the UN requires all states to take all possible measures to prevent genocide, including to recognize past misconduct. Preventing genocide must become not just a duty, but an obligation, regardless of purpose.

Conclusion

Thus, genocide is the gravest international crime, the commission of which is the basis for the international legal responsibility of states and the criminal responsibility of individuals. The introduction by states of effective mechanisms to hold accountable for genocide continues, but this process is very slow. To fight, recognize and prevent the crime of genocide, cooperation of all states of the world is necessary.
The facts about the terrible events in Bosnia and Nagorno-Karabakh, clearly demonstrate the reflection of the inaction of the authorized supervisory bodies and of all mankind as a whole. The unifying catalyst between states in this situation is the element of passive or active non-intervention in conflict resolution, rendering assistance to the peaceful and vulnerable population, contrary to the current decrees and concepts of equality and morality. The presence in recent history of a number of precedents, supported and verified by facts and information, clearly projects the incompetence or impossibility of existing regulatory legal acts to regulate and prevent conflict situations.

According to the opinion of jurists and politicians, genocide can be prevented in the future only when the past is not hidden.

References

1. 25 years of the Srebrenica massacre. Photo. BBC. 07/11/2020. URL: https://www.bbc.com/russian/features-53375848 (last access: 02.09.2021).
2. 25th anniversary of the Srebrenica genocide: Bosnia commemorates victims. DW. 07/11/2020. URL: https://www.dw.com/uk/25-%D1%82%D1%96-%D1%80%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8-%D0%B3%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D1%86%D0%B8%D0%B4%D1%83-%D0%B2-%D1%81%D1%80%D0%B5%D0%B1%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%96-%D1%83-%D0%B1%D0%BE%D1%81%D0%BD%D1%96%D1%97-%D0%B2%D1%88%D0%B0%D0%BD%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D0%B8-%D0%BF%D0%B0%D0%BC%D1%8F%D1%82%D1%8C-%D0%B6%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B2/a-54140982 (last access: 02.09.2021).
3. About the Campaign. (since 2008). Justice for Khojaly. URL: https://justiceforkhojaly.org/content/about-campaign (last access: 02.09.2021).
4. Afandiyev, M(2021). Why 'Khojaly is a genocide'? EU Reporter. February 26. URL: https://www.eureporter.co/world/azerbaijan-world/2021/02/26/why-khojaly-is-a-genocide/ (last access: 02.09.2021).
5. Afkhazava, D. G. (2020). International Court of Justice and the threat of the use of force. International law and international organizations. No. 3. URL: https://nb-publish.com/library_read_article.php?id=32505 (last access: 02.09.2021).
6. Bockeria, S. A., Sidorov, D. A. (2020). Evolution of BRICS countries' approaches to the "responsibility to protect".] Political Science. No. 3. Pp. 190-214. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/evolyutsiya-podhodov-stran-briks-k-otvetstvennosti-po-zaschite (last access: 02.09.2021).
7. Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide. Approved and proposed for signature and ratification or accession by General Assembly resolution 260 A (III) of 9 December 1948. URL: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.1_Convention%20on%20the%20Prevention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Genocide.pdf (last access: 02.09.2021).
8. Fatullayev, V. Azerbaijan (Application № 40984/07). The European Court of Human Rights. 22.04.2010. URL: https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22002-984%22]} (last access: 02.09.2021).
9. Guliyev, A.D. oglu. (2020). The terrible events of humanity are unforgettable by history and people. "Kiev diplomatic".URL: https://kyivdiplomatic.com/ua/news/274 (last access: 02.09.2021).
10. Ivanov, P. V. (2019). Conscious inaction of the world community as a catalyst in the evergence of genocide. Geography and ecology in the school of the XXI century. No. 1. URL: https://kimc.ms/soobshchestva/gmo/gmo-geography/metodicheskaya-kopilka/geo-2019-1.pdf (last access: 02.09.2021).
11. Karabakh war. Khojaly. How civilians were killed (video). Moscow-Baku. 02/25/2021. URL: https://moscow-baku.ru/news/society/karabakhskaya_voyna_khodzhaly_kak_ubivali_mirnykh_lyudey/ (last access: 02.09.2021).
12. Kurban, A. (2021) The modern world still ignores the Khojaly massacre. Vestnik Kavkaza. 02/25/2021. URL: https://vestikavkaza.ru/analytics/asif-kurban-sovremennyj-mir-po-preznemu-ignoriruet-hodzalinskuu-reznu.html (last access: 02.09.2021).
13. Matveeva, L. A. (2021). What history teaches us: the legal aspect of genocide then and now. Young scientist. No. 16 (358). Pp. 274-277. URL: https://moluch.ru/archive/358/80156/ (last access: 02.09.2021).
14. Odello, M. E., Łubiński, P. (2020).The Concept of Genocide in International Criminal Law: Developments after Lemkin. Routledge. URL: https://www.researchgate.net/publication/342978573_The_Concept_of_Genocide_in_International_Criminal_Law_Developments_after_Lemkin (last access: 02.09.2021).
15. Remembering Khojaly: great grief and trust of the people. AZERTAC. 02/25/2021. URL: https://azertag.az/ru/xeber/Vspominaya_Xodzhaly_bolshoe_gore_i_doverie_naroda-1721079 (last access: 02.09.2021).
16. Rome Statute of the International Criminal Court A/CONF.183/9 of 17 July, 1998. URL: https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf (last access: 02.09.2021).
17. Schabas, W. A. (2016). The International Criminal Court: A Commentary on the Rome Statute, London: Oxford University Press. URL: https://www.icc-cpi.int/RelatedRecords/CR2020_00289.PDF (last access: 02.09.2021).
18. Schiffbauer, B. (2018). The Duty to Prevent Genocide under International Law: Naming and Shaming as a Measure of Prevention. Genocide Studies and Prevention: An International Journal: Vol. 12: Iss. 3: 83-94. URL: https://digitalcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1569&context=gsphttps://digitalcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1569&context=gsp (last access: 02.09.2021).
19. Srebrenica massacre: UN court rejects Mladic genocide appeal. BBC News. 8 June, 2021. URL: https://www.bbc.com/news/world-europe-57346523 (last access: 02.09.2021).
20. Statement by the Secretary General of the Council of Europe Maria Pejcinovic Buric on the day of commemoration of the victims of the genocide in Srebrenica. Council of Europe. 07/11/2021. URL: https://www.coe.int/ru/web/portal/-/statement-of-council-of-europe-secretary-general-marija-pejcinovic-buric-on-the-commemoration-of-the-Srebrenica-genocide (last access: 02.09.2021).
21. The Azerbaijani Ombudsman issued a statement in connection with the 29th anniversary of the Khojaly genocide. Trend News Agency. February 22, 2021. URL: https://www.trend.az/azerbaijan/politics/3384355.html (last access: 02.09.2021).
22. The events in Srebrenica are a black spot in the history of mankind. Anadolu. 07/08/2019. URL: https://www.aa.com.tr/ru/%D0%BC%D0%B8%D1%80/%D1%81%D0%BE%D0%B1%D1%8B%D1%82%D0%B8%D1%8F-%D0%B2-%D1%81%D1%80%D0%B5%D0%B1%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B5-%D1%87%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%BE%D0%B5-%D0%BF%D1%8F%D1%82%D0%BD%D0%BE-%D0%B2-%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%B8-%D1%87%D0%B5%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%87%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0/1526063 (last access: 02.09.2021).
23. UN Secretary-General Report, Prevention of Armed Conflict, A/55/985–S/2001/574, 07.06.2001. URL: https://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/B5BFFCD5B649239585256CAA006EFAB6 (last access: 02.09.2021).
24. UN Security Council Resolutions on Nagorno-Karabakh (1993). Resolution 822 (30 April 1993), Resolution 853 (29 July 1993), Resolution 874 (14 October 1993), Resolution 884 (12 November 1993). URL: https://2001-2009.state.gov/p/eur/rls/or/13508.htm (last access: 02.09.2021).
25. Vazhna, K. (2017). The essence of genocide in accordance with current international law and international legal practice. International law, № 8. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/8/42.pdf (last access: 02.09.2021).
26. Vazhna, K. A. (2017). Problems of realization of the responsibility of the state for genocide in the modern international law. Materials intern. scientific-practical conf. "Ukraine and the World: Theoretical and Practical Aspects of International Relations." KNUKiM. Ch. 1. Pp. 365-376. URL: https://www.science-community.org/uk/node/175629 (last access: 02.09.2021).
27. Yunus, N. R., Nasution, L., Nurhalimah, S., Romlah, S. (2021). Genocide As Extraordinary Crime. SALAM Jurnal Sosial dan Budaya Syar i 8(3):951-962. URL: https://www.researchgate.net/publication/352989629_Genocid_kak_Tazkoe_Prestuplenie_Genocide_As_Extraordinary_Crime (last access: 02.09.2021).

www.ytb.gov.tr /yurtdisiturkler

YTB

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
YURTDIŞI TÜRKLER VE AKRABA
TOPLULUKLAR BAŞKANLIĞI